

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

**Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.**

23e jaargang nr. 4

15 juli 1994

Stichter : G. Hebbelynck †

Voorzitter : H. Collumbien

Onder-Voorzitter en Penningmeester : A. Verbeke

Secretaris : R. Van Geluwe, Maïsstraat 235, 9000 Gent

Archief en ruildienst : Mevr. A. Eggermont, Maïsstraat 235, 9000 Gent

Redactie-Adres : Lijnmolenstraat 149, 9040 Sint-Amandsberg - Gent

Administratie : Koggestraat 14 - 9000 Gent

Postrekening : 000-105.04.73-60, Heemkundige en Historische Kring Gent,
9000 Gent

Lidgeld : 400 fr. per jaar. Steunende leden : 600 fr. per jaar. Beschermleden :
1000 fr. per jaar. Buitenland : 100 fr. extra voor portkosten

INHOUD

- 1914. Het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog	202
- Inventaire Archéologique: De monumentale poort van de Citadel	218
- Herinneringen aan het 1e Artillerie Regiment in 1937-1938 (Vervolg)	221
- Iets over de Kabaône	228
- De Aardbevingen van 1692 en 1756 te Gent	231
- De Grafzerk van Geertrijde de Gruutere in de Abdijkerk van Groeninge te Kortrijk	238
- "Voskensbeeld", staande in de vóórtuin van het "Koninklijk Atheneum Voskenslaan" te Gent	240
- Gensche Woorde en Uitdrökkijnge. Deel XVIII	243
- Gentse Memoriedagen: 16-17-18 januari	246
- Bibliografie	248
- Vraag en Antwoord	251
- Lezers schrijven ons	253
- Gênsche Prâot	257
- Dit bestaat niet meer	259

Bibliotheek en wekelijkse bijeenkomsten : in het Documentatiecentrum voor
Streekgeschiedenis, Convent Engelbertus, Groot Begijnhof, huis nr. 46, Sint-
Amandsberg : elke zondag van 10 tot 12 uur (uitgenomen op feestdagen);
Gesloten in juli en augustus. Bibliothecaresse : Mevr. A. Eggermont.

Verantwoordelijke uitgever: Hugo Collumbien, Lijnmolenstraat 149, 9040
Sint-Amandsberg - Gent.

1914. HET UITBREKEN VAN DE EERSTE WERELDOORLOG

Er zal waarschijnlijk in onze geschiedenis geen oorlog zijn waarover zoveel en zo uitvoerig gepubliceerd werd, en nog gepubliceerd wordt, dan over de Tweede Wereldoorlog. Minder talrijk daarentegen zijn de werken die handelen over de Eerste Wereldbrand.

Onlangs kregen we een boekje onder ogen met als titel: "1914 - Het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog". Het werd geschreven door ene Julien D. Martens uit Gent. Daarin verhaalt de auteur zijn wedervaren tijdens de eerste maanden van de oorlog. Het begin van zijn relaas laat hij samenvallen met de Gentse Wereldtentoonstelling in 1913 en hij eindigt daar waar de stellingoorlog in de Westhoek begint. De beschrijving van zijn persoonlijke belevenissen te Gent wisselt hij af met de oorlogsgebeurtenissen die zich afspeelden op nationaal vlak. Oorspronkelijk tewerkgesteld in een havenbedrijf ziet hij, wegens gebrek aan werk, zich genoodzaakt dienst te nemen bij de Gentse Politie als zogenaamde "klakagent". Hierdoor is hij beter geplaatst dan wie ook om de dagelijkse beslommeringen in de stad op de voet te volgen.

Uit de oorspronkelijke tekst hebben we die passages gelicht die handelen over Gent en omstreken, zonder verdere wijzigingen aan te brengen.

Over het wanneer het boekje werd geschreven en uitgegeven laat men ons in het ongewisse. Het moet in ieder geval na W.O. II geweest zijn daar anders het woord "Eerste" in de titel hier niet op zijn plaats zou zijn.

Ook over de auteur, buiten het feit dat hij ooit woonachtig was in de Zonder Naamstraat nr. 47, is ons verder niets bekend. Aan de hand van enkele gegevens die in de tekst voorkomen mogen we veronderstellen dat hij reeds (geruime tijd?) overleden is.

We zijn er ons van bewust dat het werkje geen proza is maar we menen dat de documentaire waarde ervan ruimschoots een publicatie in de Ghendtsche Tydinghen rechtvaardigt.

Tenslotte wensen we er op te wijzen dat de enkele verklarende noten van onze hand zijn.

David MAES

Weerom lag ik luidop te dromen. Ik werd wakker geschud door mijn vrouw. Het was vroeg in de morgen, ongeveer 4 uur, de klaarte kwam in de kamer. Luide stemmen weerklonken op straat. De grote stadsklok was aan 't luiden. Ik dacht dat het Gentse Feest was. De zaterdag werd het feest door Klokke Roeland ingeluid. Maar dat was veertien dagen geleden. De zaterdag was ik

gehuwd Ook mijn vriend Jozef, elk met een meisje, welke vriendinnen waren.

Hij en ik hadden gespeeld in een voetbalclub aan de havenwijk en oefenden in de week aan de Voorhaven. Wij waren vrienden geworden. Toen ik aan de loting moest deelnemen ging hij mee naar het stadhuis. Van 's morgens trokken de jongelingen vergezeld van ouders en kennissen op naar het centrum van de stad. De lotelingen werden gerangschikt volgens de beginletter van hun familienaam. Te 8 uur stipt werd het eerste nummer getrokken uit de grote trommel. De loting werd onverpoosd voortgezet tot 11 uur 's morgens en om 1 uur werden de werkzaamheden hernomen totdat de trommel geen enkel nummer meer bevatte. De jongelingen namen deel aan de loting in het jaar waarin zijn de ouderdom van 20 jaar hadden bereikt. Kwamen zij niet op dan werd hun nummer door de burgemeester uit de trommel gehaald.

Een loteling kwam gelopen van de trappen van het stadhuis en viel in de armen van zijn familieleden: hij had een goed nummer getrokken. Achter hem stormden anderen de trappen af, roepend, springend, de armen zwaaiend, hun nummer onder het lint van hun hoed gestoken of aan hun muts gespeld. Sommigen kwamen stil en zwijgend naar beneden. Niet al de lotelingen verlieten het stadhuis langs de grote trap. Men liet ze ook buiten door de poort aan de zijkant. Daarom stonden aan alle uitgangen mannen en vrouwen ongeduldig uit te kijken. Naarmate de dag vorderde werd het rumoer op de straat groter. In alle buurten werd gezongen en gedronken en de koetsiers deden goede zaken. 's Avonds vooral was de beweging buitensmate groot. Wie een goed nummer had getrokken was op gang met zijn familieleden. Op straat en in de koffiehuisen werd er om het meest gefeest. Tot laat in de nacht duurde het lawaai.

's Anderendaags, de dinsdag, ging ik met andere lotelingen verder feest vieren. Mijn vriend Jef was van de partij. Hij had aan zijn patroon, een schildersbaas, gezegd dat hij moest loten. Terwijl wij in een herberg in de buurt van zijn werkhuis waren, nam hij mijn hoed met mijn nummer en ging er mee bij zijn baas. Die man was zo blij dat hij hem 5 frank drinkgeld gaf.

In 1909 werd het lotelingstelsel afgeschaft. Jef maakte deel uit van de militieklas 1910 en moest het volgende jaar soldaat worden. Ook het regime der plaatsvervangende had afgedaan. Voor de som van 1800 frank kon een loteling, in geval hij een slecht nummer trok, bij bemiddeling van één der recruteurs - de mensen noemden hen zielehonden - door een man, een vrijwilliger met premie, laten vervangen.

Het oorlogsgevaar werd dreigend. Het volk van Europa leefde op een grommende vulkaan, waarvan de kraters hun kokende lava op ieder ogenblik konden spuwen.

(...)

De legerwet van 1902 voorzag een effectief van 42.800 man in vreedstijd en 180.000 man in oorlogstijd. Dit getal bleef hetzelfde in de nieuwe wet die in voege kwam in 1910, maar de diensttijd werd verkort zodat de militieclassen samengesteld werden uit jongere manschappen. Zij had tot doel meer gelijkheid te brengen bij de recrutering en een leger te vormen dat meer geschikt was om het land te verdedigen.

Vergelijking der oude en nieuwe militiewet:

<i>Oude wet</i>	<i>Nieuwe wet</i>
<i>Effectief:</i> In vreedstijd 42.800 man. In oorlogstijd 180.000 man.	<i>Effectief:</i> In vreedstijd 42.800 man. In oorlogstijd 180.000 man.
<i>Vrijwilligerschap:</i> De basis van het leger.	<i>Vrijwilligerschap:</i> aangemoedigd door plaatsen na diensttijd in Openbare Besturen.
<i>Loting:</i> 1, 2, 3 zonen per familie; plaatsvervanging mits storting van 1.800 fr.	<i>Loting:</i> afgeschaft, 1 zoon voor militaire dienst. Persoonlijke dienst.
<i>Diensttijd:</i> Infanterie: 20 maand; Ruitery: 36 maand.	<i>Diensttijd:</i> Infanterie: 15 maand. Ruitery: 24 maand. De diensttijd kon respectievelijk op 10 en 16 maand gebracht worden voor hen die een bekwaamheidsexamen aflegden.
<i>Oproeping:</i> bij mobilisatie 13 klassen samengesteld uit gehuwden en familievaders. Enkel in vreedstijd: geestelijken indien zij niet behoren tot een welstellende familie.	<i>Oproeping:</i> 10 klassen geven zoveel als 13 klassen en zijn samengesteld uit jongere mannen. Definitieve vrijstelling voor geestelijken en missionarissen.
<i>Dienstplicht:</i> ouderdom 19 jaar.	

De vrijwilliger heeft de keus van zijn wapen en ontslaat al zijn andere broeders van de dienstplicht. Ieder jaar moeten 6.200 plaatsen bij de Openbare Besturen bij voorkeur verleend worden aan oudvrijwilligers. De vrijwilliger, evenals de andere militairen, is vrij van dienst bij de burgerwacht. Zijn soldij wordt vermeerderd tot 35 frank per maand voor de soldaat, 40 frank voor de korporaal en 50 frank voor de onderofficier. De soldij van de milicien is 0,25 frank of 0,45 frank per dag volgens het wapen waartoe hij behoort. Rijke zowel als arme families moeten hun landsverdediger leveren. De oudste zoon moet zich laten inschrijven in de wervingsreserve bij het bereiken van de ouderdom van 19 jaar. Hij kan bepaald of onbepaald uitge-

steld worden, net als vroeger, of zich doen vervangen door een broeder die minstens 18 jaar oud is en niet ouder dan 30 jaar.

Vrijwillige dienstnemeningen mogen aangegaan worden van het 18de jaar af. Zijn ongeschikt voor de dienst: zij die de minimumgestalte van 1,54 m niet bereiken of aangetast zijn door een ongeneesbare ziekte. Worden tijdelijk vrijgesteld: de kloosterlingen, de studenten die na de middelbare graad geestelijke of hogere studiën voortzetten, de normalisten of toekomstige leraren die zich verder bekwamen. Zij moeten zich echter voorbereiden om in tijd van oorlog dienst te doen als zieke diener-ambulancier. Daartoe moeten zij een leergang, zelfs private, van drie maanden volgen en een bekwaamheidsexamen afleggen. Kunnen ook een uitstel bekomen: de toekomstige marineofficieren, zij die in staatsdienst zijn in de kolonie, zij die de noodzakelijke steun zijn van hun familie, zij die niet zonder ernstige schade een studie- of leertijd moeten onderbreken, ofwel tijdelijk onmisbaar zijn in een landbouw-, industrieel- of handelsbedrijf dat voor hun rekening of die van hun ouders wordt uitgebaat. Het uitstel is geldig voor één jaar, maar hernieuwbaar gedurende drie achtereenvolgende jaren. Het vierde jaar geldt als definitief in al de gevallen. De enige zonen, steun of niet, zijn voor de toekomst vrij van dienst.

Jef moest zijn militieplicht vervullen en kwam in garnizoen te Antwerpen. Ik ging hem dikwijls bezoeken te Antwerpen. Samen deden wij wandelingen langs de haven, gingen naar de musea, de kathedraal, het Steen, de Dierentuin en soms naar de herbergjes aan de havenkant waar op zondagmorgen worstelwedstrijden gehouden werden.

's Avonds voor zijn vertrek zaten wij op het terras van een café en dronken er het goede bier van Antwerpen, de Driedraad.

Als veertienjarige werkte ik aan de dokken, op een stapelplaats van hout, zagezegg om boodschappen te doen. Ik moest helpen laden en lossen en de ruwe dokwerkers deden mij zware vrachten dragen welke mijn krachten te boven gingen. Ik werd ouder en nu was ik de jongste ploegbaas. Mijn directeur gelastte mij bij voorkeur met dringend en belangrijk werk.

(...)

Intussen was Jef afgezwaaid. In 1913 werd de Wereldtentoonstelling te Gent gehouden, op de terreinen tussen de Mussenstraat, de Zwijnaardsesteenweg en de Sterre. In het Citadelpark was een ruim feestpaleis gebouwd in duurzame materialen.

Jef werkte aldaar en verdiende veel geld. Dat jaar gingen wij samen naar de Negen Meimarkt te St.-Amandsberg en droegen een nieuwe strooien hoed. Aan de Kapellenberg stonden wij te luisteren naar het concert gegeven door

de Harmonie Nut en Vermaak. Eensklaps werd de lucht zo zwart als inkt en vielen er hagelstenen zo groot als eieren. Wij liepen al wat wij konden om te schuilen in een openstaande poort. Na ons kwamen twee meisjes binnengevlucht. Toen de vlaag over was zijn we alle vier gaan zien naar de schadde aan de serren van de bloemisten. 's Avonds werden de meisjes, Celina en Carolina, naar huis geleid en 's anderendaags, de maandagavond na het werk, gingen Celina met Jef en Carolina met mij naar de wijkcinema Alcazar op de Muide. Het cinemabedrijf was nog in een beginstadium. Niet veel jaren te voren hadden de gebroeders Lumière op de foor te Gent, in een tent, hun eerste voorstelling gegeven. In het centrum der stad was er maar één grote cinema, het Pathétheater in de Veldstraat, met een symfonisch orkest van een zestal uitvoerders. De cinema-artisten van die tijd zijn reeds in de vergeethoek geraakt: Marie Pickford en Costello van de Vitagraph, Douglas Fairbanks, Psylander van de Nordisk. De Duitse filmindustrie was nog in een beginstadium, doch had goede artiesten, zoals Asta Nielsen, Hellen Richter en Henny Porten.

Wij namen een zondagsabonnement op de Tentoonstelling. Bij de opening, door de Koninklijke Familie, was de toeloop van het volk buitengewoon groot. Wij hadden ons opgesteld aan het park om de stoet te zien voorbijtrekken. Daar stond ook Zot Sophietje, een welbekend klein zenuwachtig vrouwtje dat steeds op wandel was. Zij was wat simpel maar deed niemand kwaad. Door de schooljongens werd ze gedurig gekweld. Steeds droeg zij een regenscherf welke gewoonlijk diende om zich de baldadige jeugd van het lijf te houden. Sophietje was verzot op bloemen en tijdens de marktdagen ging zij op de Kouter aan alle uitstallingen staan maar kocht niets. Als de verkoopsters haar bij wijlen een bloem schonken dan liep zij tijdens het concert tussen de wandelaars fier met de bloem op de borst.

Nu was zij weer opvallend versierd met een reusachtige jasmijn en toen de hofrijtuigen voorbijreden kende haar enthousiasme geen grenzen meer. Koning Albert, Koningin Elisabeth, Princes Marie-José en de prinsen Leopold en Karel, beide laatsten gekleed in een matrozenpak, reden onder oorverdovend gejuich het Citadelpark binnen.

Alle zondagen gingen wij met onze verloofde de tentoonstelling bezoeken. De eerste open tramrijtuigen waren in gebruik genomen en bij zonnig weer was het aangenaam om door de stad te rijden. Aan de hoofdingang op de Kortrijksesteenweg was een brede laan met in het midden een vijver en het machtig bronzen beeld der Vier Heemskinderen. Aan het einde was een waterval. Aan de ene zijde van die laan waren de Franse en Belgische secties, aan de andere de Duitse en de Engelse. Dan was er een brede laan vanaf het spoorwegviaduct tot aan het Vlaams dorp, dat een ingang had aan de afspanning de Sterre. Daar waren de secties van de andere landen, Neder-

land, Italië en ook die van Canada, waar heerlijk ruikend fruit uitgestald lag en steeds een grote toeloop van bezoekers lokte.

De "Union Minière du Haut Katanga" was begonnen met de ontginning van koper en had er een stand. De exploitatie werd gedaan op geringe schaal. In 1905 werd in een kleine oven het koper gesmolten bij middel van houtskool. In 1906 werd de N.V. gesticht met een kapitaal van zes miljoen frank. Iedere bezoeker kon mits storting van 1/5 (100 frank) inschrijven op een aandeel. Sindsdien heeft de Union Minière haar bedrijvigheid uitgebreid en de omzet van koper en bijprodukten, kobalt, zink, zilver, goud, radium en uranium is dermate toegenomen dat de aandelen nu in waarde stegen. Het erts van de mijn had een gehalte van ong. 99 % zuiver koper. Een klomp die doorgesneden was en er uitgestald lag, had een helle glans alsof het zuiver koper was. In het Feestpaleis van het Citadelpark beschikte men over salons, vergaderzalen en een uitgestrekte hall waar de Floraliën gehouden werden. In het park waren vermakelijkheden en het Senegalees dorp waar negers leefden zoals in hun dorpen.

Op het vliegveld van St.-Denijs deed de Franse vlieger Pegoud opstijgingen en na acrobatische buitelingen kwam hij in spiraalvlucht neer.

(...)

's Avonds kwamen wij thuis. Het was niet heel laat want 's anderendaags moesten wij op het werk zijn. Wij maakten nog onze bilan op, de vooruitzichten waren goed. Mijn loon was dat jaar met 10 centimen per uur verhoogd. Carolina, die in een katoenfabriek werkte, verdiende ruim 14 frank per week. Haar loon alleen was bijna voldoende voor de gewone huishoudelijke uitgaven.

De prijzen der huishoudartikelen waren als volgt:

1 k boter	3,00 fr	1 k rijst	0,40 fr
1/2 k broodsuiker	1,44 fr	1 k suikerij	0,40 fr
1/2 k dadels	0,25 fr	1 k tarwebloem	0,40 fr
13 eieren	1,20 fr	1 k worst	2,00 fr
1 k frietvet	1,30 fr	1 k zeep	0,40 fr
1 k koffie	2,00 fr	1/4 k "amidon"	0,12 fr
1 k kaas	2,00 fr	1 citroen	0,10 fr
1 k mais	0,24 fr	1 droge haring	0,70 fr
1/4 k vijgen	0,20 fr	1 doos tomaten	1,55 fr
1 melkkan	0,45 fr	6 koffiekommen	0,35 fr
6 telloren	0,75 fr	1 klos machinegaren	0,28 fr
3 handdoeken	0,90 fr	naainaalden	0,02 fr
1 pak lucifers	0,10 fr	50 k aardappelen	4,25 fr
250 k kolen	7,00 fr		

(...)

Het lawaai op de straat bleef duren. Ik kon de slaap niet meer vatten, kwam uit bed en ging zien aan het venster. De mensen in de buurt stonden aan hun deur en spraken luid tot elkander. Van slapen kwam niets meer en de dagtaak zou weldra beginnen. Ik zag dat Alfons, de oude serieagent, ging kloppen aan de deuren. Tegen zijn gewoonte in trok hij nergens binnen, zelfs in de herbergen niet. Hij had een pak drukwerken bij zich en bestelde ze bijna van huis tot huis. Het waren oproepingsbevelen voor militairen met onbepaald verlof. Hij zegde dat het leger gemobiliseerd werd.

Celina, de vrouw van Jef, was buiten en stond daar afgezonderd. Ik ging bij haar en zij begon te schreien. Jef, haar man, was enkele dagen tevoren met de eerste militieklassen opgeroepen. Wij hadden hem uitgeleide gedaan naar het Zuidstation. Opgeroepen kwamen toe te Gent en rukten op naar hun kazerne. Wij hadden getracht Celina moed in te spreken bij de smartelijke scheiding enkele dagen na haar huwelijk en troostten haar met te zeggen dat de troepen enkel opgeroepen waren om aan de grens opgesteld te worden in geval een oorlog tussen Duitsland en Frankrijk moest uitbreken. Immers in de oorlog 1870-71 was het zo geweest en België was ongeschonden gebleven. Ik vroeg haar om in huis te komen. Carolina had koffie gezet. Ze was nog wat te bed gebleven. De avond te voren, na gewerkt te hebben tot 7u30, had ze nog haar woning gekuist en moest nu om 6u aan het werk. Wij namen met Celina het morgenmaal. Ik zegde dat er hoop was niet in een oorlog gewikkeld te worden. Het onweer zou overgaan. De onschendbaarheid van België was gewaarborgd door de omliggende landen en in het bijzonder door het machtige Engeland. Tijdens de laatste Frans-Duitse oorlog had België zijn troepen opgesteld zowel aan de Franse als aan de Duitse grens.

De vrouwen gingen naar hun werk en ik trok op naar de dokken. Aan de deur werd ik aangesproken door Jan, een geuur die in mijn ploeg werkte. Het was een naarstige werkman. Hij had in Frankrijk gewerkt doch kon maar twee woorden Frans spreken en die waren "koperen pan" (comprend pas). Hij had zijn oproepingsbevel ontvangen en stond daar in een uniform dat veel te nauw was geworden en met het rond mutsje op de top van zijn hoofd. Zij die hem de legeropleiding - die ook in het Frans gedaan werd - hebben gegeven zullen gezweet hebben en hij ook. Hij ging dadelijk vertrekken en vroeg om zijn weekloon in ontvangst te nemen en te overhandigen aan zijn echtgenote. Op het werk waren mannen afwezig. Later kwamen zij in soldatenpak om afscheid te nemen en hun loon in ontvangst te nemen. Ze waren manhaftig en bereid weerstand te bieden aan gelijk welke legermacht die het Belgisch grondgebied zou schenden. Toch geloofden zij niet te moeten vechten. Allen hadden liever aan het werk gebleven maar waren overtuigd weldra te mogen terugkeren.

Op zondag 2 augustus 1914 kon Celina het in haar woonst niet uithouden, met haar kommer en zij was bij moeder troost gaan zoeken. Het was een sombere dag. Er hing een stille, wachtende ongerustheid. De lucht was overtrokken, als voorspelde zij onbestendig onheil. Het weder was zoals de politieke toestand: beklemmend, drukkend en woog zwaar op het gemoed. Carolina was echter opgewekt, ze was vrolijk van natuur. Bovendien zonder zorgen over haar man. Hij had er zich uitgeloot en was vrij van legerdienst. Haar oudere zuster Carlotta kwam op bezoek. Ze was in overspannen toestand. Niemand kon geloven dat haar man opgeroepen was. Leon had er zich ingeloot maar was geen soldaat geweest. Hij was ingedeeld bij een ruitersregiment en had nooit te paard gereden. Zijn vader, een patroonbehandler, was gierig en had, toen zijn zoon moest loten, geen plaatsvervanger gekocht. Hij heeft dan zijn invloed gebruikt om hem te doen vrijstellen van dienst in vreedestijd.

(...)

's Avonds, toen bekend werd dat de Duitse troepen België waren binnengevallen, trok een groep belhamels door de hoofdstraten der stad naar de hotels rond de Zuidstatie, op de Koornmarkt, op de Kouter, gehouden door Duitsers. Ze drongen er binnen en sloegen de meubels aan stukken. De opgeroepen burgerwacht en enkele oude politieagenten, die nog dienst deden - al de jongeren waren opgeroepen bij het leger - waren niet bij machte zulks te verhinderen. Ze gingen ook betogen voor de Franse en Duitse consulaten.

(...)

's Anderendaags, toen ik op het werk was, stonden de mannen luidruchtig te praten. Arthur, een jonggezel, voerde het woord. Hij was een waaghals en van weinig vervaard. De vorige winter wilde hij op het ijs over de havenkom lopen tot aan de boei waar de boten zwaaiden. Hij trapte er door. Niemand kon hem helpen. De toeschouwers konden enkel lijdelijk toezien hoe hij van de ene op de andere schots sprong om eindelijk vaster ijs onder de voeten te krijgen en de oever te bereiken. Eens was hij met een pont naar de Darse gevaren, om boomstammen te halen die afgedreven waren. Hij legde het vaartuig vast aan een slijkboot welke uit de kom naar de zuiger gesleept werd. Bij het zwaaien uit het basin werd het bootje uit het water gelicht en sloeg om. Hij zat er onder. Tot zijn geluk brak de koord en kwam hij van onder het vaartuig.

Hij vertelde dat 's avonds in het hotel Claus in de Vlaanderenstraat, het hotel Telegraphe aan de Graaf van Vlaanderenplaats, de Drie Zwitsers op de Koornmarkt, de inboedel stuk geslagen was en de uithangborden afgerukt waren. Aan de Kulmbach op de Kuiperskaai waren de burgerwachten gedurende gans de nacht opgesteld geweest om die instelling te beschermen.

Maar in de vroege morgenuren werd het cordon doorbroken. Al de meubels werden op straat geworpen en de piano kwam in de Schelde terecht. De burgerwacht moest machteloos toezien.

Er was dringend werk voor het leger. Wij begonnen te zagen en paaltjes te voorzien van punten om te dienen voor prikkeldraadversperringen, ter versterking van de forten van Antwerpen. De directeur kwam die dag meermaals toezicht houden en liet toe dat er over de oorlog gesproken werd. Arthur zong de Brabançonne, de Vlaamse Leeuw en om de directeur genoeg te doen ook het Engels volkslied.

(...)

De 13 augustus 1914 was het bestuur der stad Gent begonnen met een kosteloze bedeling van brood en soep en aan de nieuwe haveninstelling zette men werklozen aan de arbeid om ze van de straat te houden.

Er werd gewerkt met twee ploegen, één van 10.30u. tot 14.30u. en één van 15.00u. tot 19.00u., aan 50 centiemen per uur of 12 frank per week. Niet allen konden aan het werk gesteld worden en later werd een steundienst voor werklozen ingericht, waar benevens soep en brood een steungeld verleend werd.

Het werk op bijna alle fabrieken en werkhuizen werd stilgelegd bij gebrek aan grondstof. Carolina zou voortaan haar eigen huishouden doen. Arthur was soms een dag werkloos, hij liep dan in de stad en bracht 's anderendaags het nieuws. De vluchtelingen kwamen toegestroomd. Zij die geluk hadden werden opgenomen bij de een of andere goede ziel. In de grote huizen en op de kastelen rond de stad was er geen plaats meer. Met hetgeen zij inderhaast hadden kunnen meeslepen werden die mensen met hun gepak in de grote zaal van het Feestpaleis op stro gelegd. Mannen, vrouwen, jonge meisjes en kinderen kwamen zich daar neerstrekken, allen in hetzelfde grote lokaal. Ongure elementen mengden er zich tussen en waren een gevaar voor hun schamel bezit.

(...)

De bestelling voor het leger was afgedaan. Voorlopig was er geen werk op de werf. Jonge mannen waren vrijwillig dienst gaan nemen. Half augustus was hun aantal gestegen tot 45.000. Op het Sint-Pietersplein en in het Citadelpark oefenden zij zich in burgerkledij. Ik sprak met Caroline om ook dienst te gaan nemen en zij stemde er mee in. Op vrijdag 21 augustus ging ik met Paul, een markeerder aan de dokken, naar het politiebureau om een model 32 vragen. Er werd ons een bewijs van goed gedrag afgeleverd, dat volstond om bij het leger te gaan. In de stad was er paniek. Buitenlieden kwamen gevluucht naar Gent, sommigen per rijwiel en enkel gekleed met

broek en hemd. Ze zegden dat de Duitsers vooruitgerukt waren tot bij Aalst en zij beweerden dat 200 Ulanen over Wetteren en Kwatrecht naar Gent oprukten. Met Brussel was de verbinding verbroken en de 21ste augustus verschenen de dagbladen niet meer.

Wij vonden de militaire burelen gesloten. Voorlopig werden geen dienstnemingen meer aanvaard. Er werd gezegd dat sommigen die reeds getekend hadden, terug naar huis werden gezonden. De burgerwacht bestond niet meer. Een deel was ontbonden, het ander was onverwijld uit de stad weggetrokken. De oorlogsvrijwilligers, die buiten oefenden, waren 's morgens teruggeroepen naar de kazerne en met de spoorweg in de richting van Kortrijk gevoerd. De kazernes waren leeg. Daar waar de poorten openstonden, gingen burgers binnen om proviand, kledingstukken, beddegoed en meubels weg te halen. De gekwetste soldaten waren weggebracht. De Belgische vlaggen verdwenen van de gevels. Burgers namen de trein om de stad te verlaten. Aan de stations stonden vele nieuwsgierigen. Er reden nog treinen in de richting van Brugge, Oudenaarde en Antwerpen-Waas. Later vernam ik dat de Ulanen op verkenning waren geweest tot Wetteren, Melle en Heusden, maar dat de infanterie niet was gevolgd.

(...)

De 22 augustus 1914 was er te Gent een nieuwe paniek. Buitenlieden kwamen naar de stad gevluht en verspreidden het gerucht dat de Ulanen een tiental boeren voor zich opdreven en al de mannen van 17 tot 50 jaar oud gevangen namen. De dagbladen zegden niets meer over de oorlogsgruwelen en in de stad werden volgende aanplakbrieven uitgehangen:

1. Luidens 't bevel van de Minister van Binnenlandse Zaken maak ik het volgende bekend: "Als de vijand in de stad komt niet schieten, noch beledigen, noch bedreigingen uiten. Zich te huis houden en de vensters sluiten. Wanneer de soldaten zich van uit een huis verdedigen moeten de burgers het onmiddellijk verlaten, opdat de Duitsers niet zouden kunnen beweren dat de burgers op hen geschoten hebben. Een burger die op de vijand schiet, begaat een roekeloze daad, daar hij zijn naaste bloedverwanten en medeburgers, vrouwen en kinderen aan de ondergang blootstelt. Een handeling in strijd met dit bevel zal gestraft worden.

2. Bekendmaking van de Burgemeester. De Duitse troepen hebben een reeks Belgische steden bezet. Het is te vrezen dat ze ook naar Gent zullen komen. Men moet echter niet zonder reden bevreesd zijn. De besturen zullen op post blijven en hun ambt voortzetten in alle rust en waardigheid. Wij verzoeken de bevolking de stad niet te verlaten. De vijand kan van rechtswege geen aanslag doen, noch op de eer der vrouwen, noch op het leven der burgers, noch op private eigendom. Hij kan slechts burgers straffen wanneer ze hem aanvallen of beledigen. Daarom bezweer ik de bevolking zich te willen ont-

houden van elke vijandelijkheid ten opzichte der vreemde soldaten en verzoek degene die wapens hebben ze naar hun politiecommissariaat te dragen, waar men een ontvangstbewijs zal afleveren. De afgegeven wapens zullen goed bewaard en na de oorlog aan de eigenaars teruggegeven worden. Medeburgers, luistert naar de vaderlandse raad van uw burgemeester en schenkt hem volle vertrouwen. Zolang hij leeft en vrij is, zal hij voor uw rechten, uw eer en uw eigendom optreden. Leve het onafhankelijke België! Leve Gent!"

Er waren geen soldaten meer te zien in Gent. De plaatscommandant was er niet. De burgerwacht was vertrokken. De dagbladen trachtten de bevolking moed te geven. Zij spraken van de Duitse verliezen en de overwinningen van de verbonden legers. Ze zegden dat de Ulanen niet zo brutaal en wreed waren als eerst gezegd werd, gemoedelijk met de bevolking omgingen en alles betaalden wat zij kochten. De bevolking moest niet bevreesd zijn want de vijandelijke ruiters, die zich te ver waagden bij de stad, werden te Melle, Gontrode en Landskouter krijgsgevangen genomen. Er werd aangekondigd dat 300 rijkswachters te paard langs de Brusselsesteenweg naar Gent gekomen waren om te verhinderen dat de Duitse ruitery de stad zou binnendringen. De buurtedeken kwam mij polsen om met de andere vrijwilligers 's nachts bewakingsdiensten te doen aan loodsen en opslagplaatsen waar reeds een en ander was zoek geraakt. Mijn patroon had mij een wenk gegeven om in geval ik er aan deel nam ook zijn opslagplaats in het oog te houden. Er liepen daar mensen die toch niets te verrichten hadden en enige plankjes meenamen welke konden dienen om een kastje te maken of wat hout om een voorraad blokjes te zagen voor de winter. Dat was toch beter dan alles te verbranden door de Duitsers. Ik en Paul, de markeerder, hadden ons laten overhalen om deze dienst te doen. Paul was in de ene groep, ik in de andere. We deden ongeveer vier uur bewaking bij nacht aan de dokken. Dat ging goed maar er was niets mee te verdienen.

(...)

Duizenden vluchtelingen van Leuven, Tienen en Aarschot kwamen naar Gent en vertelden over de gruwelen van de oorlog welke zij gezien hadden. Het oorlogsgevaar naderde. Hospitaaltreinen kwamen opnieuw toe in de stations. Bij de lichtgekwetsten waren enkele soldaten van het voetvolk van wie het eerste lid van de rechterwijsvinger afgeschoten was. Wat moesten die Duitsers toch scherp schieten!

Paul en ik waren reeds bij de politiecommissaris geroepen voor feiten 's nachts voorgevallen aan de haven. Nu ontvingen wij een uitnodiging om samen bij hem te komen. Hij zegde dat hij tevreden was over onze prestaties en er gelegenheid was om in vast verband bij de politie te komen. Hij gaf ons

inzage van een mededeling welke hij van het stadsbestuur ontvangen had: "Nadat het Gouvernement naar Antwerpen is overgebracht en Brussel door het Duits leger bezet, kunnen wij verwachten hetzelfde lot te ondergaan als Luik en Brussel. Tussen Brussel en Gent is er op dit ogenblik geen ernstige legermacht om de overweldigers tegen te houden. Ook heeft de krijgsoverheid, in overeenstemming met de regering, beslist dat indien de vijand zich vertoont, onze stad zich niet moet verdedigen. De weinige troepen die er zich bevinden moeten gedeeltelijk zich naar Antwerpen begeven, gedeeltelijk naar het Westen aftrekken. Onder de troepen bevindt zich een deel der Burgerwacht van Brussel en enige duizenden vrijwilligers, nog ongeschikt om te kunnen gebruikt worden. In het geheel beschikken wij maar, als politiemacht, over 90 agenten en nachtwakers. Het is echter waar dat door de tussenkomst van de buurtedekens voor de nachtwacht werd gezorgd. Meer dan 1500 onzer burgers, behorende tot alle standen, melden zich aan om aan deze dienst deel te nemen; wij nemen deze gelegenheid te baat om die moedige burgers onze dank te betuigen. Zij hebben tijdens de moeilijke dagen die wij beleefden wezenlijke diensten bewezen en medegeholpen om de veiligheid in onze stad te verzekeren. Om de politie te versterken zullen wij, te rekenen der maand September, 125 voorlopige politieagenten aanwerven. Deze moeten de voorwaarden niet vervullen, die geëist worden voor de bepaald benoemde agenten; zij moeten niet in het leger gediend hebben. Wij zullen er echter bijvoegen, tot lof van de bevolking, dat deze zich gedwee en eerlijk getoond heeft en dat de werkersklasse namelijk, doordrongen van het ernstige van de toestand, heeft blijk gegeven van gelatenheid en broederlijk hulpbetoon."

Hij gaf ons de raad om onze kandidatuur te stellen en de verzekering dat hij de aanvraag zou steunen. De burgerbladen eisten versterking van het toezicht op straat om de bevolking tegen roof en aanranding te beveiligen. Het gemeentebestuur had gevraagd aan de legeroverheid om de opgeroepen politiemannen terug te zenden maar dat was niet toegestaan. Ik sprak over dit voorstel met Caroline en zij dreef er de spot mee. De oorlogstoestand werd echter kritiek.

(...)

Het leek of gans Europa in oorlog zou komen. Ik deed een aanvraag. Reeds de volgende dag werd ik uitgenodigd bij de commissaris die mij inlichtingen vroeg ten einde een formulier in te vullen. 's Namiddags moest ik naar het hoofdbureau zonder examen te moeten doen. Met een groep werd ik geleid bij de stadsgeneesheer voor een lichamelijk onderzoek. Bij de kandidaten was ook de gast van een haarkapper die zegde dat hij gesteund werd door zijn oom, een politieofficier. Er waren houtbewerkers, metsers, metaalbewerkers, een jongeling die reeds als oorlogsvrijwilliger geoefend had op

het St.-Pietersplein en zelfs een burgerwacht in uniform.

Het gemeentebestuur verwachtte de komst van de Duitsers. Het hield bestendig zitting en was bij dag en nacht door tenminste één lid vertegenwoordigd. Reeds de volgende dag waren de nieuwe politieagenten benoemd aan de jaarwedde van 1.417,50 fr en gingen de grondwettelijke eed afleggen bij de burgemeester. Deze magistraat, die anders altijd durend de glimlach op de lippen had, zag er bekommerd uit, alsof hij gebukt ging onder de last der verantwoordelijkheid. Dan werden wij weder geroepen bij de overste van de aktieve dienst en door oude brigadiers op een rij gesteld om zijn toespraak te aanhoren. Een uittreksel van de dagorde van 27 augustus 1914, in de Franse taal, werd voorgelezen. Hij zegde dat er geen onderscheid was met de andere leden van het personeel voor wat betreft de tucht in het korps; dat wij dezelfde wettelijke benoeming en bevoegdheid hadden als de stedelijke politieagenten en dezelfde verantwoordelijkheden. Hij voegde erbij dat wij hier zo nodig waren als de soldaten aan het front en ten dienste stonden van de inwoners van Gent. Van ons werd verwacht dat wij het Vaderland zouden dienen, zelfs ten koste van ons leven. Wij waren aangeworven om de politiebedienden te vervangen die opgeroepen, na herhaald verzoek aan de legerleiding, niet mochten terugkeren. Hij vroeg ons een verklaring te willen tekenen waarbij wij akkoord gingen dat onze aanstelling enkel geldig was voor de duur van de oorlog, met dien verstande dat de plaatsen die zouden openkomen bij voorkeur zouden verleend worden aan de elementen die gedurende de oorlog het best hun dienst hadden gedaan. Wij moesten geen uniform dragen en als enig kenteken kregen wij een matrak die wij steeds op zichtbare wijze in de rechterhand moesten houden. Verder werden ons een hoorn en handboeien ter hand gesteld welke wij zelf moesten betalen en waarvan een bedrag op onze massarekening (1) ingeschreven werd.

Paul en ik werden ingedeeld bij de agenten aangeduid voor de havenwijk en wij gingen ons aanbieden bij de commissaris. Na de verwelcoming door de politieoverste en een kort onderricht, kregen wij als eerste opdracht bij de inwoners de volgende omzendbrief te bestellen: "Mijnheer, Mechelen werd gebombardeerd omdat volgens de Duitse militaire overheid zekere zijner inwoners op hare troepen zouden geschoten hebben. Leuven werd gedeeltelijk afgebrand om dezelfde reden. Brussel werd met dezelfde beteugeling bedreigd omdat een telefonische draad afgesneden is geworden. In die omstandigheden is het mijn plicht nogmaals de aandacht mijner medeburgers te vestigen op het uiterste gevaar, waarin één enkele vijandelijke daad, gepleegd door een burger, de Stad Gent zou brengen den dag waarop een

1. Kledingsmassa: kledingsfonds, een dienst die instaat voor de aanschaf van uniformen en de verdeling ervan. De term "massa" werd reeds gebruikt tijdens de Napoleontische periode en komt enkele keren voor in de brieven die de conscrits of soldaten van Napoleon schreven aan het thuisfront.

Duitse troep deze zou komen bezetten. De dader van dergelijke aanval zou zonder twijfel door de kop geschoten worden; de wijk door hem bewoond zou waarschijnlijk vernietigd worden; de vrouwen, kinderen, onschuldige burgers zouden een nutteloze en dwaze onvoorzichtigheid met hun leven boeten. Gij moet u wel doordringen van het wachtwoord gegeven door het Gemeentebestuur; gij moet dadelijk de wapens, welke gij nog in uw bezit zoudt kunnen hebben, in het politiebureau afgeven. Gij moet u vooral onthouden van welkdanige vijandelijke daad. Het is aan de burgers streng verboden te vechten. Gij moet ook dit wachtwoord rond u verspreiden en met de politie waken opdat het stipt worde nageleefd. Dit is het enige middel om onze dierbare stad te redden van de vernieling en de rouw, waarin andere Belgische gemeenten gedompeld liggen. Ik reken op U en indien ik gehoorzaamd wordt, dan moogt gij op mij rekenen om de algemene veiligheid te verzekeren."

Dan werd ik gelast om een bewaking te doen aan de goederenloodsen. De zware jongens van de havenkant hadden de gewoonte de kracht te meten van de nieuwe agenten. Zij begonnen met de nieuwelingen de spot te drijven en beloofden hen een ranseling wanneer de oorlog gedaan was. Bij de mannen waren er die de nacht te voren door Paul staande gehouden werden. Hij was een vechtjas en liet zich niet wachten. Anderen mengden zich in de worsteling en na het gevecht was mijn hoed onder de voeten geraakt. Met een hoed op het hoofd kon men moeilijk dienst doen op die wijk. Vanaf de tweede dag droegen Paul en ik een jockeypet. De officier van de werkelijke dienst had zulks vernomen en vond dat niet gepast. Was dit de reden dat de jonge agenten zich de maat moesten laten nemen voor een dienstpjet met nummer of was het omdat de Duitsers geen reden zouden hebben om vrijeschutters te zien? Die pet was niet dezelfde als de kepi van de oude agenten en de bevolking gaf daarom de naam van klakagent aan de nieuwe politiemannen. Ten einde ons een volledig uniform te geven moesten de familieleden van het afwezige personeel hun regenmantels naar de kledingmassa brengen. Iedere klakagent kreeg een mantel waarvan de waarde werd geschat en op zijn boekje als schuld ingeschreven. Wij waren nu volledig gekleed. Met de matrak kwamen wij op straat, enkel op de havenwijk kregen de nieuwe agenten een revolver. Daar was het gevaarlijk om alleen post te doen langs de dokken, de stapels hout en bergen kolen die tot tegen de boord van de kaaimuur gelost waren. Om de omschrijving van de wijken te leren kennen ging een oude agent mee, nadien moesten wij alleen onze plan trekken. Paul en ik geleken wonderwel op elkaar. Paul was niet verlegen van de meisjes. Het gebeurde wel eens dat vriendelijke mensen aan Caroline kwamen zeggen dat zij haar man hadden zien flirten. Iedere dag kon de vijand verwacht worden. Het consulaat van Duitsland werd vooral bewaakt om geen moeilijkheden te hebben met de vijand. 's Morgens kwam een bediende de brief-

wisseling nazien. De meeste Duitse ingezetenen waren uit Gent verdreven per spoor langs Nederland. Hij was ook een Duitser maar gehuwd met een Belgische en zijn zoon, geboren in België, was bij het Belgisch Leger. Paul en ik waren gelast met het toezicht en terwijl één van ons aan het consulaat bleef staan deed de andere een dienstronde. Daar we pas in dienst waren konden de controleurs ons enkel onderscheiden door het nummer op onze pet. Paul moest beweging hebben. Hij alleen deed al de rondes en daarom verwisselde hij beurtelings zijn dienstkaart en pet met de mijne. De controleurs hadden het niet gemerkt.

De 7de september 1914 werd gans het personeel ter beschikking gehouden op het politiebureel. Generaal von Böhm, de man van Leuven, was met zijn leger te Oordegem...

(...)

Van Oordegem uit zond Generaal von Böhm een detachement naar Gent om de stad een oorlogsschatting op te leggen. Het was in aantocht met de officieren op kop. Te Melle-Kwatrecht werd het opgevangen door 300 Belgische oorlogsvrijwilligers, bijgestaan door twee stukken geschut van de Brusselse Burgerwacht. De Duitse officieren werden van hun paarden geschoten en een gevecht had plaats. Nadat de Duitsers afgeslagen waren wierpen zij pillen met scheikundige stoffen in een vijftiental kleine huisjes langs de weg welke totaal uitbrandden. Te Gent waren op dat ogenblik geen Belgische soldaten buiten enkele gekwetsten die werden binnengebracht. Niettegenstaande het verbod van zich buiten de gemeente te begeven, trokken nieuwsgierigen naar Melle en zagen er een slagveld in 't klein. De krenge van paarden en koeien lagen in de omliggende velden. Op weg van de aftocht der Duitsers was een werkhuis voor het verven van textielwaren. De directeur was een Duitser. Aan zijn woning en aan de fabriek was geen schade. Liefhebbers die een kijkje wilden nemen zegden dat er een Duitse spion zat. Zij werden echter bevreesd toen iemand riep dat er nog Duitse soldaten in de blauwselfabriek zaten.

's Avonds kwam te Gent een burgerwacht die bij het gevecht gevangen genomen was. Hij had een brief van Generaal von Böhm voor de burgemeester mee welke luidde:

"Mijnheer de Burgemeester,

Ik ontvang de mededeling dat de burgerwacht die zich te Gent bevindt opnieuw bewapend werd. Ik zie dus dat ik bij het binnenkomen te Gent zal af te rekenen hebben met de tegenstand dezer burgerwacht en, zoals ik trouwens in de laatste dagen ondervond, ook met die der bevolking.

Ik ben niet van plan vijandelijkheden te ondernemen tegen vreedzame burgers doch werp alle verantwoordelijkheid van mij af in geval bij mijn aankomst te Gent gewapende weerstand geboden wordt. Ik zal desnoods zulke

weerstand met alle middelen die in mijn macht zijn weten te breken. Om het gevaar dat voor U daaruit zou voortspruiten te voorkomen, verzoek ik U morgen, de 8 sept. om 9u. 's voormiddags, onder bescherming der witte vlag, naar mijn hoofdkwartier te Oordegem te komen. Ik zal U de voorwaarden mededelen en indien U die stipt vervult zal ik er aan verzaken de stad, die nu een verzamelplaats voor burgerwachten is, geweld aan te doen. Indien U geen gehoor geeft aan mijn verzoek om naar hier te komen zult gij er de gevolgen van moeten dragen."

De volgende dag reed de burgemeester naar Oordegem. Hij deed aan de generaal opmerken dat geen enkele legermacht te Gent was, zegde dat de bevolking zich rustig hield en de orde werd gehandhaafd door wettelijk benoemde politieagenten. Hij verkreeg dat de stad niet zou bezet worden. von Böhm wilde er van afzien maar de burgerwachten moesten ontwapend en de wapens aan hem afgeleverd worden. Hij vorderde voor 6u. 's avonds de levering van 150.000 kg haver, 200.000 sigaren, 1.000 flessen mineraal water, 400 meter verbandstoffen, 100 rijwielen, 10 motos, een aantal onderdelen voor autos, een hoeveelheid sublimaatpastillen en nog andere goederen. De burgemeester zond een politieambtenaar naar Oordegem om verdere inlichtingen voor de levering. Die kon zo goed de hielen tesamen slaan als de Duitsers zelf doch bij zijn terugkomst ontbrak er steeds iets. De laatste maal hield men hem vast en von Böhm zond twee militairen per auto naar het stadhuis van Gent. Eén van hen stuurde en de andere hield een geweer gereed om te schieten. Aan de Zuidstatie nam de autogeleider de weg naar de Lammerstraat en draaide de hoek om in de richting van St.-Pietersplein. Toen hij bemerkte dat hij een verkeerde weg genomen had, reed hij terug en in de Lammerstraat werd zijn auto beschoten door een Belgisch officier die per auto gevolgd was. Eén der Duitsers werd gekwetst. De andere werd beschermd door de politie die de burgemeester verwittigde. Onmiddellijk reed deze magistraat naar Oordegem bij von Böhm, vergezeld van de Amerikaanse onderconsul die beweerde het gevecht gezien te hebben tussen de soldaten. De generaal liet zich overtuigen. Hij was zo bloeddorstig niet meer als te Leuven. De Gentenaars dachten dat zij voor gans de duur van de oorlog voor bezetting bevrijd zouden zijn en waren zo gelukkig dat zij hun burgemeester huldigden. Aan de huizen en vensters zag men de plakbrief: "Leve onze Burgemeester."

De heer Braun had terug de glimlacht toen hij de uitslag van zijn bemoeiingen mededeelde aan zijn stadgenoten. Hij zegde: "Ik hoop dat de militaire overheid niets tegen mijn handelingen zal hebben." Hij wist wel van beter want hij had von Böhm enkele dagen bezig gehouden.

Toen de voermans eindelijk met de opgeëiste goederen te Oordegem aankwamen had von Böhm reeds het bevel gekregen om op te rukken en zijn tijd niet langer te verspillen. Dringende versterking was nodig aan het front in

Frankrijk. von Böhm was reeds met zijn leger voorbij Ronse in de richting van de Marne waar zijn collegas met ongeduld zijn komst afwachtten. Zijn oponthoud rond Gent is één der machtigste factoren geweest bij de overwinning van Fransen en Engelsen aan de Marne. Voordat hij zijn leger in stelling kon brengen had Generaal Joffre reeds de overwinning behaald.

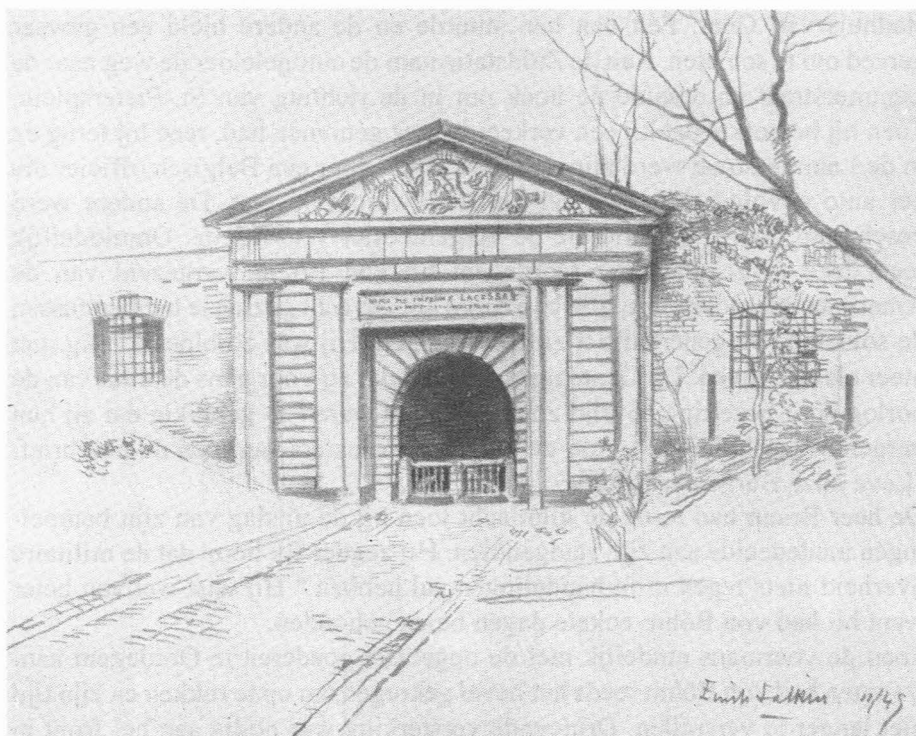
(t vervolgt)

INVENTAIRE ARCHÉOLOGIQUE - FICHE NR. 260

Op 15 juli 1902 stelde V. De Muynck in de rubriek "Militaire Bouwwerken - Citadelpark - XIXe eeuw (1826)" in het Frans een fiche op over

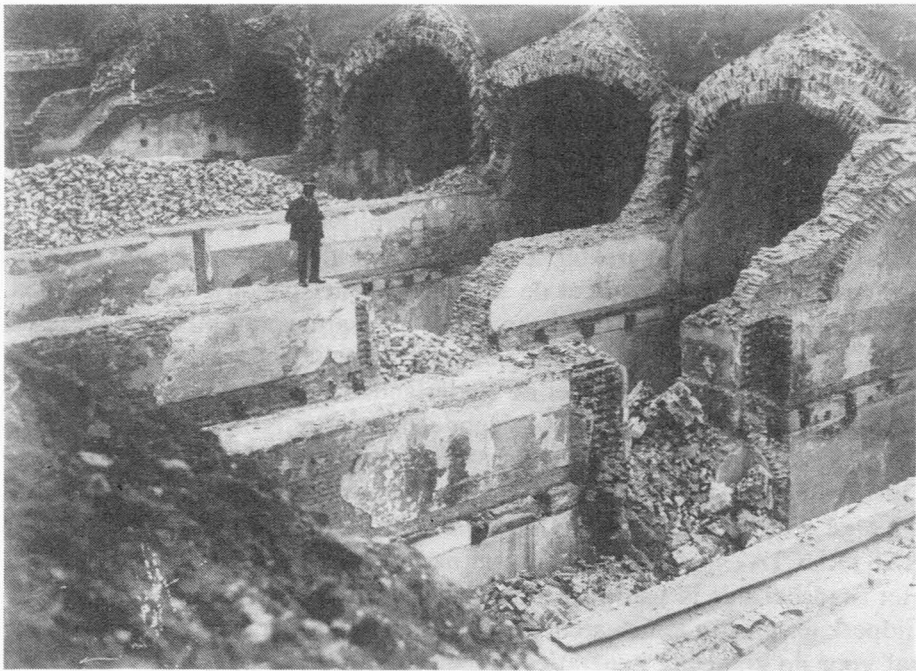
De Monumentale Poort van de Citadel

Weldra zullen de laatste overblijfselen van de Citadel van Gent, gebouwd van 1822 tot 1830 door de Hollanders volgens de plans van Majoor Gey van Pittius, verdwijnen.

Gand -- La Porte de la Citadelle.

Afbraakwerken van de citadel.

Het is het belangrijkste fort dat ooit in Gent gebouwd werd en ten tijde van zijn oprichting werd het beschouwd als een meesterwerk van de militaire kunst.

Er waren kazematten en gebouwen, bestand tegen bommen, voor 10.000 man. Deze citadel maakte deel uit van het militair verdedigingssysteem dat na 1815 gedecreteerd werd door de Staten die de Heilige Alliantie vormden. De Hertog van Wellington, Prins van Waterloo, keurde de plannen goed en de werken werden aangevat op 27 mei 1822.

Op 1 oktober 1830 was de Belgische driekleur op het Belfort gehesen en een deel van het Hollands garnizoen, ongeveer 2.800 man sterk, onder bevel van Kolonel Destombes, trok zich terug in de nieuwe citadel die nog niet afgevoerd was en nog niet de minste oorlogsmunitie bevatte. Het Frans vrijwilligerskorps van de Pontécoulant kwam te Gent aan op 11 oktober 's avonds en de volgende dag werden er posten geplaatst rondom de citadel die, langs de kant van de stad, reeds omsingeld was door de Burgerwacht.

De levensmiddelen begonnen te ontbreken, onderhandelingen werden aangeknoopt en het Hollands deel van het garnizoen verliet de citadel in de nacht van 18 op 19 oktober met de militaire eer en het vaandel dragend van de "17e afdeling". Het kwam aan in Antwerpen op 22 oktober.

In 1870 werd de Citadel gedeklasseerd en door een overeenkomst met de Staat werd de Stad eigenaar van al de terreinen die er van afhingen, mits betaling van de som van 1 miljoen frank. Het geheel had een oppervlakte van 43 hectaren. De taluds werden omgevormd tot park en binnenkort gaat men de centrale schans afbreken. Er zal van dit belangrijk militair bouwwerk slechts de hier afgebeelde ingangspoort overblijven.

Deze poort heeft veel karakter. Ze wordt geëncadreerd door 2 pilasters van de Dorische Orde. Over heel de breedte van het gebouw is er een goed geproportioneerde kroonlijst, bekroond door een fronton met een gesculpteerd tympaan dat de Belgische Leeuw voorstelt, omringd door militaire attributen. Aanvankelijk was er de Nederlandse Leeuw. Onder het tympaan staat er in vergulde letters de volgende inscriptie: NEMO ME IMPUNE LACESSET (niemand zal mij ongestraft aanvallen).

Dit trots devies, dat ook dat is van de Ridderorde van St-Andries, wordt gevolgd door de woorden: ANNO XI POST PRAELIUM AD WATERLOO EXSTRUCTA (opgericht het 11e jaar na de Slag van Waterloo).

Het Stadsbestuur is van plan deze poort die herinnert aan een historisch tijdperk ter plaatse te bewaren. Ze zal een sieraad vormen voor het park en zal voor de komende generaties dienen als referentiepunt voor de exacte plaats die ingenomen werd door de Citadel.

Cf. Gey van Pittius, *Description de la nouvelle Citadelle de Gand*, (Breda 1843). - Geïllustreerd supplement van "La Flandre Libérale" van 1 januari 1898. - *Bulletin de la Société d'histoire et d'archéologie de Gand*, 1899, pp. 157-159.

HERINNERINGEN AAN HET 1e ARTILLERIE REGIMENT IN 1937-1938 (Vervolg)

De Kampen

Benevens het kamp van Brasschaat waar de Schoolbatterij heel de maand januari 1938 doorbracht voor de examens van K.R.O.L. en K.R.O.O., heb ik ook de kampen van Elsenborn en Beverloo gekend om er manoeuvres uit te voeren en de grote manoeuvres met de infanterie.

Ik vermoed dat het leven in het kamp wel niet veel veranderd zal zijn. De gebouwen zullen nu misschien minder bouwvallig zijn, maar het materieel en de gevechtsmethodes zijn natuurlijk totaal veranderd.

Ik denk dat het interessant is te vertellen op welke manier de verplaatsing en de manoeuvres gebeurden van een veldartillerieregiment waar kanonnen en caissons voortgetrokken worden door paarden.

In 1938 werd het 1 A in het St-Pietersstation op de trein geladen voor de tocht naar Elsenborn. Voor het traject Elsenborn-Leopoldsburg werd ook de trein genomen, maar de terugtocht Leopoldsburg-Gent gebeurde langs de weg in 4 etappen.

Gent-Elsenborn per trein.

Op 11 maart 1938 was ik dienstdoende wachtmeester geworden in een gewone batterij van het 1 A. Ik was "wachtmeester van week", dus verantwoordelijk voor de goede gang van zaken in de batterij: manschappen en paarden. Het kon niet beter vallen!

Het vertrek uit de kazerne om "in te schepen" in het station was voorzien voor middernacht. Ik was opgestaan om 5 uur 's morgens en was nu verantwoordelijk voor de voorbereidselen van het vertrek: de bepakking van de manschappen, het tuig van de paarden en... de jacht op de plantrekkers. Het was een afmattende sport.

Aangezien ik geen tijd had om mijn paard "Jacobus" te zadelen, had ik aan een van mijn mannen de opdracht gegeven dit te doen. Ik zou trouwens niet in staat geweest zijn het zadel alleen op te lichten. Het was immers geladen met mijn uitrusting en het reglementair materieel: reserve-hoefijzers, nagels, brood, haver, enz. Dat woog zeker meer dan 50 K°.

Mijn "Jack" zoals ik mijn paard noemde, want ik vond "Jacobus" veel te lang, was dus opgetuigd door een van mijn stukrijders en ik ben goed bediend geweest!!!

Een beetje vóór middernacht stond de grote koer van de de Hollainkazerne vol. Enkele honderden paarden, de kanonnen, de caissons, de grote wagens voor de bagage, rijdende veldkeukens, enz. Dit alles verlicht door de schijn van brave stormlantaarns met petroleum. Na een laatste maal manschappen

en paarden geteld te hebben, breng ik verslag uit aan de Kommandant. "Iedereen is aanwezig, mijn Kommandant". Onmiddellijk daarna klinkt het bevel: "Te paard."

Ik zet mijn voet in de stijgbeugel en... lig op de grond, mijn zadel gelukkig naast mij, tussen paarden die verschrikt zijn door mijn val. De reactie laat niet op zich wachten: een N.D.D. vanwege de adjudant.

Mijn stukrijder had de buikriem die het zadel vasthoudt niet kunnen opspannen. "Jack" had de vuile gewoonte zijn buik te doen opzwellen als hij geen goesting had om zich te laten zadelen. In dit geval moest men hem, op het moment van de gesp aan te halen, een lichte slag op zijn pens geven en dan vlug profiteren van het moment dat hij ontspande, om de riem aan te trekken, maar mijn stukrijder had dit blijkbaar niet gedaan, met het gevolg dat mijn loszittend zadel onder mijn gewicht omgedraaid was. Men hielp mij heel mijn boel terug vastmaken en ik zat eindelijk in het zadel met in mijn hoofd het voornemen mijn stukrijder 4 dagen te geven voor nalatigheid.

De nachtelijke passage van de lange colonne in de straten van de rustige stad zal zeker enkele brave burgers wakker gemaakt hebben.

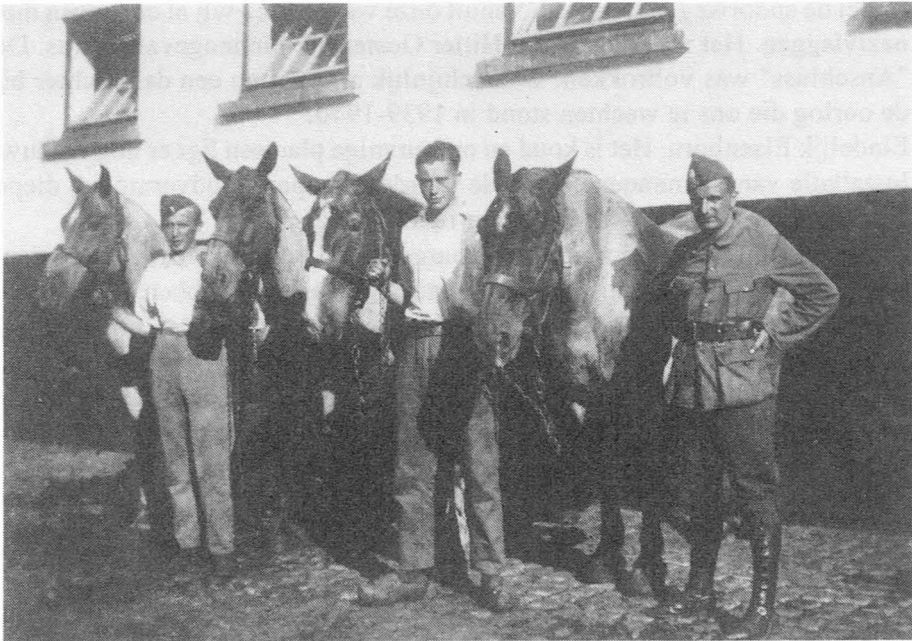
In de statie is het een enorme en vermoeiende arbeid om de paarden uit te spannen en hen te doen instijgen in de goederenwagons van het type 40 mannen, 8 paarden. De dieren worden per 4 geplaatst aan ieder uiteinde van de wagon, de achterkant naar de wand gericht, en op een bed van stro. Vóór iedere rij is er op de breedte van de wagon een koord gespannen aan dewelke de paarden vastgebonden worden met hun stalhalster. De zadels worden losgemaakt en geplaatst voor de voeten van het paard.

De mannen kunnen plaats nemen, eveneens op een laag stro, op de resterende ruimte tussen de schuifdeuren van de wagons. De kanonniers van hun kant, helpen de specialisten van de Spoorwegen de kanonnen, caissons en al het ander hulpmateriaal op de grote platte wagons hijsen en vastsjorren op een minimum van plaats. Het werk is afmattend.

Ik slaag er toch in, in de statie een rustig plekje te vinden waar ik gedurende een uur een dutje kan doen. Vooraleer te vertrekken gaan wij aan de rijdende veldkeuken onze "gourde" vullen met goede (???), hete koffie, men laat paarden drinken uit de lijnwaden emmers die gevuld werden aan de kranen in de statie en men geeft hen hun rantsoen haver in de eetzak die met een riem vastgemaakt wordt aan hun kop.

Rond 8 uur 's morgens vertrekken wij. Overtrokken weer met enkele opklaringen. En wij rijden, zonder halten, uitgezonderd in twee of drie stations waar men ons op een zijspoor zet om een reizigerstrein te laten passeren.

Een beetje vóór het middaguur, een eerste tunnel en een te vermelden voorval. Ik volgde in die tijd de instructie voor dd. schootsonderofficier (ik zal werkelijk alles gedaan hebben) en voerde het bevel over "de caisson van de Kommandant" die al de kaarten bevatte en de optische richttoestellen. Het

De 4 grote paarden van de 1e Batterij: Lea-Alma-Vos-Max. Rechts: de auteur als "wachmeister van de week".

span ervan bestond uit het koppel VOS en MAX, zowat de zwaarste paarden van de kazerne. VOS was een echte duivel, nerveus, zeer moeilijk te leiden, terwijl MAX een kalm en braaf beest was. VOS verdroeg, buiten MAX, geen enkel ander paard naast zich. Naast MAX had men twee goedaardige paarden geplaatst, ALMA en LEA. VOS was zenuwachtig in de wagon en moest van tijd tot tijd gekalmeerd worden. In de duisternis van de tunnel hoorde ik ineens een enorme slag, gevolgd door het sinister geluid van brekend hout. Ik dacht onmiddellijk aan de geweldige VOS en ik steek niet weg dat ik schrik had dat hij zich losgerukt had en dan was de slachting verzekerd. Bij het uitrijden van de tunnel zag ik tot mijn grote opluchting dat VOS enkel maar op de hem eigen manier enkele krachtige schoppen gegeven had, waardoor zijn poot of poten door de wand van de wagon gegaan waren, met als gevolg een gat door hetwelk wij het landschap konden zien.

Halte in een klein station voor het middagmaal. De voorziene manoeuvres: te drinken geven aan de paarden, vervolgens hun rantsoen haver en dan is het onze beurt om te passeren langs de rijdende veldkeuken, die op een platte wagon staat, voor de soep en de "ratatouille". Onze kok krijgt van alles naar zijn hoofd geslingerd, want het eten kraakt tussen onze tanden, wij eten al het stof op van de kolen dat in zijn ketel gewaaid is. Maar, soit, kolen schuren de maag!!!

Het traject van de trein brengt ons langs het klein Duits stadje Monschau.

Enkel de spoorweg is Belgisch. Vanuit onze wagon zien wij al de huizen met nazivlaggen. Het was de dag dat Hitler Oostenrijk binnengevallen was. De "Anschluss" was voltrokken. Waarschijnlijk zijn wij nu een dag dichterbij de oorlog die ons te wachten stond in 1939-1940.

Eindelijk Elsenborn. Het is koud en op sommige plaatsen ligt er nog sneeuw. Installatie van de mannen en van de paarden, souper, doodvermoeid, diepe herstellende slaap na 44 uren zonder rust.

Het verblijf in het kamp was eerder naargeestig. Druilerig weer, mist, regen, koude. De schietoefeningen waren lastig. Op een dag hebben wij moeten wachten tot op het einde van de namiddag en de mist was dan nog niet opgetrokken. Wij hebben onze obussen dan maar "op den tast" afgeschoten, want het was verboden munitie terug te brengen eens dat ze uit het depot was weggehaald. Gelukkig zijn onze obussen niet ontploft in Duitsland, anders hadden we wel eens reeds in 1938 "beschermd" kunnen worden.

De treinreis Elsenborn-Leopoldsbuurg verliep deze keer zonder incidenten. VOS is kalm gebleven, zelfs in de tunnels.

Maar men heeft ons wel liggen gehad. De paarden, de kanonnen en de stukrijders werden ondergebracht in de Cavaleriekazerne nabij Leopoldsbuurg, terwijl de onderofficieren moesten logeren in het Infanteriekamp. Op de avond dat wij toekwamen verzocht de Eerste Chef Rekenplichtige ons, na het eten, onze zak met persoonlijk goederen (zo wat een 20 K°) op de rug te tillen en met onze karabijn een gezondheidswandeling te maken van verschillende kilometers.

Mijn leven lang zal ik mij deze weinig romantische promenade in de maneschijn herinneren, gebukt onder het gewicht van mijn uitrusting. Gedurende gans ons verblijf in het kamp der onderofficieren hebben wij iedere dag deze gezondheidswandeling mogen doen. Heengaan 's morgens vroeg en terugkeren 's avonds na soms een vermoeiende dag van oefeningen en manoeuvres. Ik kan u verzekeren dat wij in vorm waren. Wij hadden evenwel het (weinig militair) plezier lieve, vlugge eekhoortjes te zien die ons trotseerden van achter een boom.

Alles hebben wij meegemaakt: schietoefeningen met de lichte wapens, machinegeweren, mitrailleurs, evoluties met de kanonnen, het schieten met obussen. En niettegenstaande alles hebben wij er, ik toch in alle geval, formidabele en heuglijke momenten beleefd.

De luitenant van onze batterij was zeer sportief; hij was trouwens aangesteld voor de organisatie van de sport in het regiment. Hij had langs een dennenbosje een hindernissenparcours laten installeren om ons te vervolmaken in de rijkunst. Er waren een 10-tal kleine hindernissen, niet bijzonder moeilijk te nemen en zonder gevaar. De voornaamste moeilijkheid werd gevormd

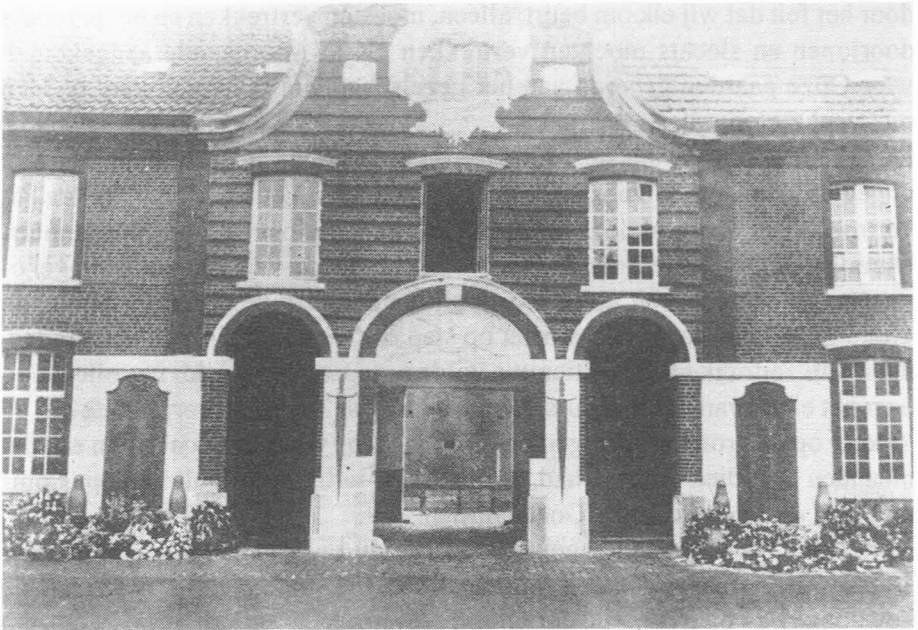
door het feit dat wij elk om beurt, alleen, moesten vertrekken en het parcours doorlopen en slechts mochten vertrekken als de voorgaande aangekomen was. Onze paarden gewoon aan het gezelschap van huns gelijken, hadden niet veel zin om alleen te zijn.

Deze keer was ik de laatste om te vertrekken. "Jack" stond te trappelen van ongeduld wanneer de voorlaatste vertrokken was. Van zodra ik hem losliet, vertrok hij in een mateloze galop. Onderweg verloor ik mijn politiemuts. Onmogelijk "Jack" te doen stoppen. Aan het einde van het parcours gekomen moest ik toch nog altijd mijn politiemuts gaan recupereren die op de grond gevallen was. "Jack" verliet op stap en tegen zijn zin zijn kameraden, maar van zodra ik mijn politiemuts wilde oprapen, vertrok hij in volle galop naar het einde van het parcours. Hij lapte mij dat 3 maal en verplichtte mij de 4e keer op de grond te springen om mijn muts op te rapen. Zoals men mij dat maanden voordien geleerd had, sprong ik er terug op in volle galop. Commentaar van de luitenant: "Goed, Jurdan."

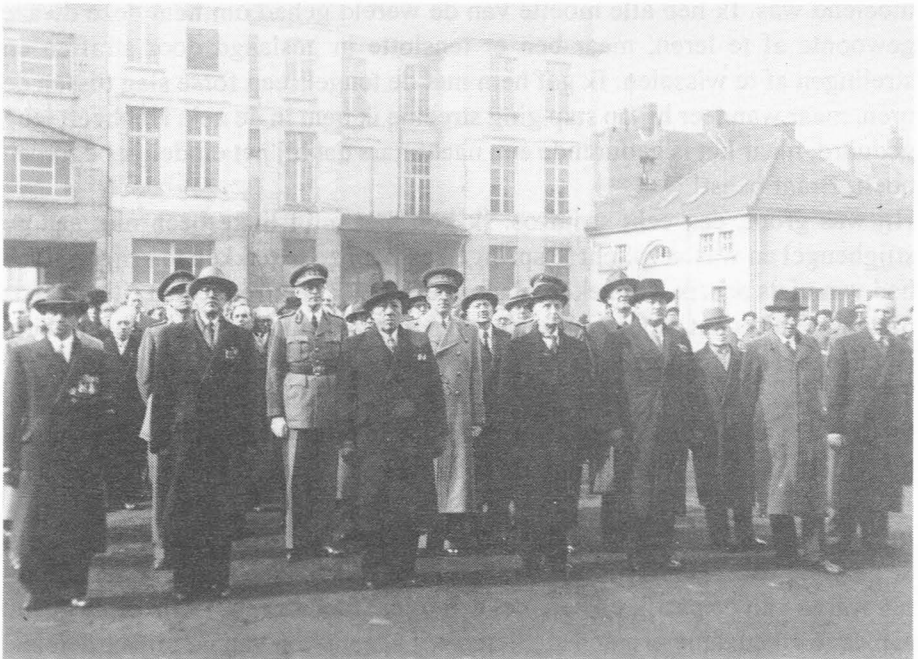
Mijn "Jack" was een buitengewoon paard. Hij kwam van het Regiment der Gidsen en had de slechte gewoonte in kleine draf te gaan zoals dat de gewoonte was bij het défilé der Gidsen. Wanneer de andere paarden op stap gingen had ik de keuze: ofwel Engelse draf doen, ofwel mij iedere keer laten vallen in het zadel als een zak patatten, iets wat in beide gevallen vermoeiend was. Ik heb alle moeite van de wereld gehad om hem deze dwaze gewoonte af te leren, maar ben er tenslotte in geslaagd door straffen en strelingen af te wisselen. Ik gaf hem met de teugels een forse slag tussen de oren, maar wanneer hij op stap ging streelde ik hem in de nek. Het heeft lang geduurd, maar het is gedurende een nachtmars dat hij het eindelijk begrepen heeft. Braaf beest!

Hij was groot, een echt strijdros. Ik kon met mijn linkerbeen niet aan de stijgbeugel en was verplicht te springen en hem zo te pakken te krijgen. Jack had van niets schrik. Op zekere dag moesten wij gedurende een ritje, steeds met onze luitenant, door een bosje gaan met zeer dicht gegroeide struiken. Geen enkel paard durfde er in gaan. "Allez, Jurdan, laat u gaan met uw TANK, maar pas op uw ogen voor de twijgen." Mijn gezicht beschermd achter de hals van het paard, ben ik er in gevlogen en er uit gekomen met een tak op mijn schouder, gevolgd door de colonne voor wie ik de weg gebaad had.

In het vooruitzicht van de zondagsrust moesten wij iedere zaterdagmorgen de paarden van de batterij "afrijden". Enkele stukrijders en alle onderofficieren waren van de partij, elkeen met een bijpaard. Om een beetje pit te geven aan deze vreedzame promenade lieten wij al eens een van de bijpaarden los. De paarden werden gek bij het zien van dat groene gras dat ze slechts gedurende de kampperiode zagen en dat ze zelden of nooit aten. Het losgelaten dier vertrok onmiddellijk in galop om zich te goed te gaan doen.

Op de koer van de kazerne was er het monument aan de gesneuvelden van 14-18. Dit alles is nu afgebroken. Achter de doorgang in het midden ligt de Schelde.

Op 11 november gingen er plechtigheden door aan dit monument. Ook burgerlijke autoriteiten waren dan aanwezig. Foto: verzameling André Verbeke.

Al de wachtmeesters lieten hun bijpaarden achter onder de hoede van enkele soldaten en een goed georganiseerde jacht begon. Sioux-listen werden gebruikt om de vluchteling klem te zetten en terug te brengen. Wij beleefden er lol aan en ook onze luitenant keek geamuseerd toe.

Leopoldsburg zelf verschaftte ons weinig gezond vermaak. Wij hadden de gewoonte aangenomen, na het souper, een glas te gaan drinken in een van de niet verboden cafés. Wij schreven er onze brieven vooraleer, langs de aardeweg, onze terugtocht te ondernemen naar het Infanteriekamp. Soms gingen wij een glas drinken in een nabijgelegen kantiene waar er een klein goed amateur-jazzorkestje zat, samengesteld uit "piotten".

De terugtocht van Leopoldsburg naar de Kazerne in Gent gebeurde met eigen middelen in 4 etappen. Dat wil zeggen: een mars van 50 minuten, dan 10 minuten rust en nazicht van het tuig en de hoefijzers, gevolgd door een mars te voet van 50 minuten waarbij de ruiters hun paard bij de teugel leidden.

Wanneer een hoefijzer ontbrak of op het punt stond van los te komen, moest er gewacht worden op de fourgon van de batterij waarop de hoefsmid een mobiele smidse had. De colonne wachtte niet en ging verder. We moesten ze dan zo vlug mogelijk inhalen en dat gaf aanleiding tot wilde achtervolgingsritten, in galop, op slecht gekasseide landwegen. Zo iets in het genre van de pioniers van de Far-West.

Om 5 uur in de morgen vertrokken uit het kamp, zijn wij rond de middag in een klein dorpje voor het eetmaal en de rust tot ongeveer 19u. Dan een nachtelijke etappe bij het licht van de petroleum-stormlantaars.

Aankomst 's nachts rond 2u., doodmoe. Mannen en paarden verspreid in de hoeven van het dorpje waar nog nooit militairen afgestapt waren. Sinds ons vertrek hadden wij meer dan 70 Km. afgelegd in minder dan 24 uren.

De volgende dag was een zondag, gelukkiglijk een rustdag. De Gemeenteraad met de burgemeester aan het hoofd en heel de bevolking van het dorp hebben ons hartelijk onthaald. Met muziek op kop hebben wij talrijke herbergen bezocht.

De volgende dag was ik volledig zonder stem en mijn mannen wilden mij een beetje voor de zot houden. Ik heb een voorbeeld moeten stellen door, bij de terugkeer in de kazerne, 4 dagen arrest te beloven aan de stukrijder die mij bij ons vertrek uit Gent de toer gespeeld had mijn zadel te laten tuimelen.

De maandagetappe was kort, een 25-tal Km. en eindigde in een dorpje in de omgeving van Dendermonde. De volgende dag hernamen wij de weg naar Gent langs de Schelde, via Wetteren en Melle, om rond de middag in de kazerne aan te komen.

Al de buurtbewoners stonden ons op te wachten. Een ware receptie met bloemen, een massa volk vóór de kazerne en persfotografen van de locale bladen.

De volgende dag is er het vertrek van de dienstplichtigen van de klasse 1937 en de aankomst van de "Bleus" van de klasse 1938. Om de dienst te verzekeren zijn er de heropgeroepen van de klasse 1936. Voor ons, onderofficieren, wacht er de instructie van de "bleus" tot einde 1938.

Nog 7 maanden in kaki en ik zal ook de kazerne mogen verlaten.

Jaime JURDAN
(t vervolgt)

IETS OVER DE KABAÔNE

De Heer en Mevrouw Van Wesemael-Janssens (zoon en schoondochter van onze betreurde medewerker Maurits Van Wesemael) bezorgden ons een teruggevonden klein artikeltje van Maurits.

Wij publiceren het hier graag, want wij zijn er van overtuigd dat het vele van onze lezers zal interesseren.

De St.-Liesbetsteeg, vroeger St.-Elisabethsteeg gespeld, is een smal straatje zonder einde dat uitmondt in de Jeruzalemstraat en evenwijdig loopt met de Nederkouter. Sedert lange jaren is het niet meer bewoond. Mogen we de bekende plattegronden van J. Horenbault (1619) en H. Hondius (1641) geloven, dan zou het straatje ook in de Bagattenstraat uitgemond hebben. Het degelijk Plan de la ville de Gand (1830) en de talrijke plattegronden die sedertdien uitgegeven werden - ik denk aan Roothaese, Vandekerckhove, Onghena, Jonglas, Defferrez en noem maar op - behandelen het als een waarachtig steegje. Alleen Malfeson (midden 18de eeuw) negeert het feestelijk.

Vóór de oorlog 14-18 telde zijn onpare kant 7 gelijke dingen die we maar huisjes zullen noemen, een overdekte open plaats en een drietal achterpoortjes van huizen gelegen aan de Bagattenstraat, waaronder dat van de Roller Skating, een zaal "bonne à tout faire", nu de grote Garage Peugeot. De rechterkant was volledig ingenomen door 6 of 7 achterpoortjes van de Nederkouterse woningen.

Ieder huisje bestond uit een enige gelijkvloerse plaats van zowat 3,5 m op

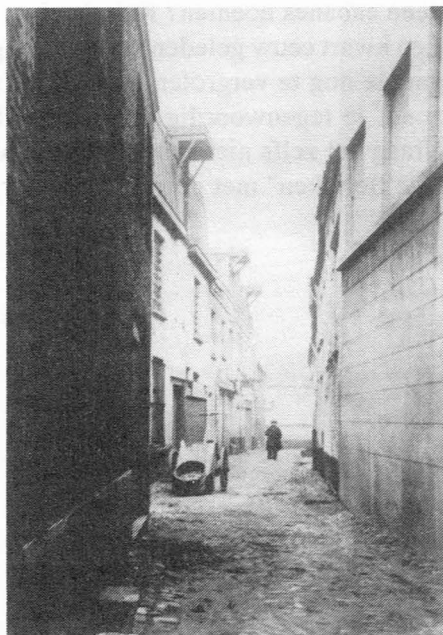
De St.-Elisabethsteeg, nu de St.-Liesbetsteeg, gezien vanuit de Jeruzalemstraat, kant Nederkouter (1934).

Zicht op de huisjes die met hun rug tegen de danszaal stonden en waar later Garage Peugeot kwam (1934).

Achterhuizen van de Nederkouter (1934).

Zicht vanuit de steeg naar de Jeruzalemstraat (1934). Foto's: verzameling Roger Moreau.

3,5 m, een kamer op de verdieping en een dakvensterloze zolder. Een paar huisjes waren bewoond door alleenstaande oude mensjes. Een timmerman beschikte over twee huisjes, het ene gebruikte hij als woning, het andere als werkplaats. Er waren er ook die onderdak verleenden aan kroostrijke gezinnen met 3 en 4 kinderen. In de reeds genoemde overdekte koer bevond zich de pomp en waren de 7 gemakjes en de pisbak geïnstalleerd.

Behalve de politieagent en in theorie de postbode die slechts zeldzame bezoeken te brengen had, was er praktisch niemand die de schone naam van de steeg kende, ergo gebruikte. Iedereen d.w.z. de bewoners zelf van het straatje en de burens uit de omliggende straten heette de St.-Elisabethstege met overtuiging *Kabaône*. Waar vandaan die mysterieuze naam gekomen was? Ik zei hoger dat de rechterkant van de steeg uitsluitend bestond uit achterpoortjes van huizen uitkomend op de Nederkouter. De bewoners van die huizen waren niet alleen zonder uitzondering handelaars, waaronder apotheker Bekaert, maar uiteraard in de band francofone commercianten in wier burgerlijke ogen die armoedige, tot op de draad versleten van tijd tot tijd in het witsel en in de teer gestoken koten eerder hutten waren. Des cabanes. Er kwam natuurlijk een ogenblik dat "les gens des cabanes" snapten wat die Franssprekende madammen met die cabanes bedoelden. Hun milieu. Waarom zouden ook zij - goed doen doet goed volgen - hun straat geen cabanes noemen? Kabaône!

Een kwart eeuw geleden sloopte Peugeot de 7 krotten om hun reeds vergrote garage nog te vergroten. Met de huisjes verdween ook de volkse toponiem zodat je tegenwoordig aan niemand naar de Kabaône moet gaan vragen. Vraag het zelfs niet aan De Rycke, Van Renterghem en De Buck die in hun "De Beluiken" met geen woord over die krottensteeg gewagen.

Maurits VAN WESEMAEL († 1986)

DE AARDBEVINGEN VAN 1692 EN 1756 TE GENT

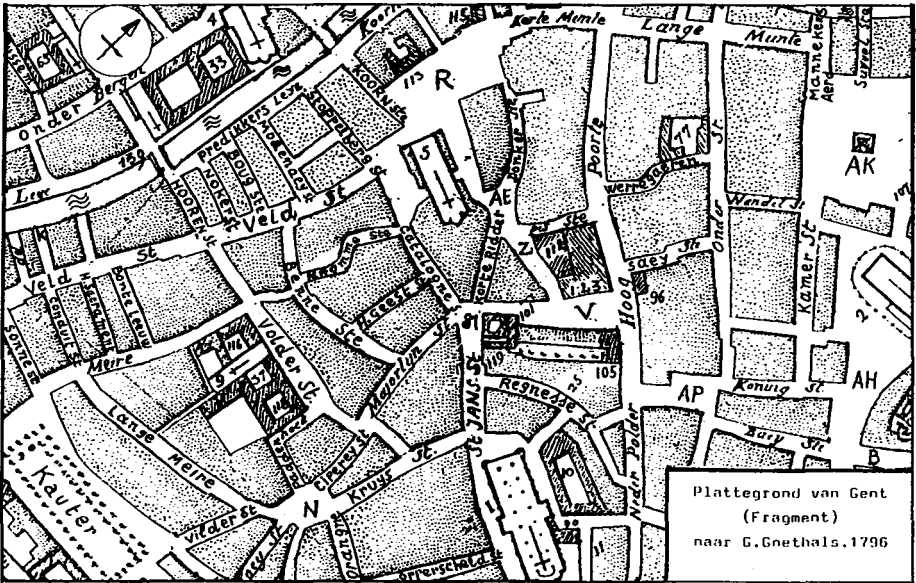
In het register waarin de schepenen van de Keure de resoluties van 1692 lieten optekenen, schreef de notuleerder een verslag geldend voor 18 september, over een gebeurtenis die met besluiten of besluitvorming niets te maken had (1).

Gelukkig maar dat hij dit deed, anders misten wij het relaas van de aardbeving van die dag: *...quaert naer den twaelfhueren naer noen is in dese stadt ghebeurt een groote Aerd-bevijnghe, die gheduert heeft eenen pater noster oft meer, soo dat men de ghebauwen van torens, kercken & huysen claerlijck sagh schudden & in het eindighen tot drijmael over & weder waggghelen als een balance vanden Zuijden naer de Noorden, door welck waggghelen oock diverssche persoonen gaende oft staende ter aerden vielen & groot menighte van schauwen & toppen vande gevels vande huijsen afvielen sonder dat Godtlof de ghebauwen voorder wierden beschadight, dan souden sekerlijck veel in ruine hebben moeten vallen indien noch wat tijd gheduert hadde, door het afvallen vande steenen vande schauwen & toppen vande huijsen is bevonden dat ghequetst sijn gheworden & gheweest hebben onder de handen vande chirurgijns derthien a veerthien persoonen van welcke quetsuren twee oft drij daeghen daer naer twee persoonen sijn ghestorven. De post heeft men tijdinghe becomen dat op den selven dagh & huere de voors^e Aerdbevijnghe is ghevoelt gheweest door heel vlaenderen, brabant, hollant, zeelant, Inghelant in stift Ceulen, duijtslant, vranckrijck & andere plaetsen.* Als we deze beschrijving toetsen aan de (kwalitatieve) schaal van Mercalli-Sieberg dan moet het een aardbeving geweest zijn van Graad VII, gekenmerkt door angst van de bevolking, kerkklokken die luiden, muren die scheuren in bepaalde gebouwen, schoorstenen die kantelen en daken beschadigen of op straat vallen, ruiten die barsten, golven op sommige wateroppervlakken enz. (2).

De ouderen onder ons zullen zich nog de aardbeving van 11 juni 1938 herinneren waarvan het epicentrum tussen Nukerke en Zulzeke lag en die een gelijkaardige intensiteit had. Toen gingen er in België 25.000 schoorstenen tegen de vlakte (3).

Noteren we dat de schaal van Mercalli-Sieberg XII Graden telt; van Graad I waarin de aardbevingen ondergebracht zijn, die alleen maar door seismografen geregistreerd worden, tot Graad XII waarin diegene zitten die alle bouwwerken tegen de grond gooien en het uitzicht van het landschap wijzigen.

Noteren we eveneens dat het eerste geofysisch station in ons land belast met de wetenschappelijke registratie van aardbevingen pas in 1899 operationeel werd (te Ukkel) (4).

LEGENDE

dd = Valkstraat	37 = vóór 1773 klooster van de Jezuïeten (23).
k = korte donkerstraat.	65 = Swarte susters (Klooster).
AE = Te Putte.	72 = Sint-Jan in d'Olie.
AH = Vleesch Merkt.	77 = Blauwe mijstjens (School).
AK = Vrijdags Merkt.	87 = Belfort.
AP = Zandberg.	90 = Capittel Sint-Baafs.
B = Aude schapmerkt.	95 = Corps de gaerde (Militair).
N = Kalandenberg.	96 = Corps de gaerde (Stad).
R = Koorn merkt.	101 = Gevangnisse van de stad.
V = Paraedeplaetse.	105 = Hof Sint-Joris
Z = Pouillie Merkt.	107 = Linnemeters Huijs.
1 = Sint-Baafskerk.	112 = Ontfant. van de Aermen.
2 = Sint-Jacobskerk.	113 = Pak Huijs.
4 = Sint-Michielskerk.	116 = Prosdije St. Pharaildes.
5 = Sint-Nicolaeskerk.	115 = Pijnders Huijs (vrij).
9 = vóór 1773 Sint-Lievenskerk (Jezuïeten).	118 = vóór 1773 College van de Jezuïeten (23).
10 = Bisschoppelijk Seminarie.	119 = Scherm schoole.
11 = Sint-Baafsseminarie.	123 = Stads Huijs.
25 = Sint-Cornelis en Ciprianusrefugie.	139 = Predikersbrug.
33 = Klooster der predikers.	

Dat de schade aan gebouwen en daken aanzienlijk is geweest wordt geïllustreerd door het besluit van de schepenen van de Keure om aan Jacques de Brouwer, steenbakker te Stekene, toelating te geven de *tichelen* (dakpannen), *steen ende ander rood werck* die qua vorm en dikte niet conform waren aan de ordonnantie terzake toch in de handel te brengen.

Zij namen daarvoor in overweging de schaarsheid die al bestond, *de groote*

*quantiteit die van doen is... door de schaede overghelopen op den achtien-
den deser door het tempeest vande Eerdbevinghe en het saysoen (dat) alsnu
te verre is verlopen om nieuw tichelen ende ander steen te vormen ende te
backen (5).*

De notuleerder in de Acta van het Sint-Baafskapittel deed de aardbeving met één zinnetje af maar schreef wèl dat het gebeurde *medio quadrante post secundam pomeridianam* - halfweg kwart na twee 's namiddags - en dat ze de tijd van een Ave Maria duurde (6).

Judocus Van der Cruycen (1642-1706) supprior van de cisterciënzerpriorij Onze Lieve Vrouw ten Hove, beter bekend als abdij van Waarschoot, schreef in een brochure dat de aardbeving gebeurde *een half quartier urs na twee uren* (7).

En te Antwerpen schreef iemand van de Sint-Lucasilde (middenin de lijst van de dekens): ... *aertbevinge geweest naer middagh tusschen 2 uren en halfdrij, geduert pater noster en ave maria* (8).

De aardshok zal dus wel eerder enkele minuten na 14 uur gevoeld zijn dan om kwart na twaalf zoals de notuleerder van de Keure schreef.

De omschrijving van de tijd die de aardbeving geduurd heeft als die van een Pater Noster (Onze Vader) of een Ave Maria is natuurlijk nogal vaag. Naar de snelheid waarmee toen gebeden werd hebben wij immers het raden.

Een "normale" snelheid lijkt nu zo'n 10 à 15 seocnden te zijn voor een Weesgegroetje en iets langer voor een Onze Vader. Dàt en ook het dubbele kan best voor een aardbeving van Graad VII.

De aardbeving van 18 febr. 1756 was van een gelijke intensiteit als die van 1692.

In het resolutieboek van de schepenen van de Keure lezen we dat op die dag... *quart voor acht uren... gevoelt eene aerbevinghe die gheduert heeft ontrent eenen halven minut... (ze) heeft geene schaede toegebracht ter reserve van het instorten van eenige schauwen ende bosten (barsten) in eenige huysen.*

Er was een naschok twee dagen later enkele minuten vóór vier uur in de ochtend maar zonder schade te veroorzaken (9).

Die twee aardshokken gebeurden echter - in tegenstelling met 1692 - in een psychologisch klimaat waarin op dat punt het ergste gevreesd werd en deden de sfeer van angst, die er al was, nog toenemen.

Geen vier maanden voordien namelijk - op 1 nov. 1755 - werd Lissabon rond 9 uur in de ochtend door verschillende zware aardshokken getroffen, die de stad in enkele minuten in een puinhoop herschiepen waarna een springvloed alles onder water zette. Daarop was een reusachtige brand gevolgd die meer dan 6 dagen duurde en een inferno gemaakt had van wat eens een prachtige stad geweest was. *Qui no ha visto Lisboa, no ha visto cosa boa*, wie Lissabon niet heeft gezien, heeft niets fraais gezien, zou destijds een spreuk geweest zijn volgens drukker Michiel de Goesin (10).

Deze apocalyptische gebeurtenis maakte een overweldigende indruk op de tijdgenoten, wat in de maanden die daarop volgden zijn neerslag vond in talrijke geschriften zowel van predikanten en theologen als van letterkundigen, natuuronderzoekers en filosofen (11).

Het eerste (summiere) bericht daarover kregen de Gentenaars te lezen in hun *Gazette* van 27 november: *Madrid 11 november. In Portugael zijnder afgrijzelijke verwoestingen geschiet. De schaede... verneemt men door eenen expressen courier, op den 8sten alhier gearriveert.* (Van Madrid naar Gent in 15 of minder dagen lijkt geen slechte prestatie).

Een omstandig relaas met vreselijke beschrijvingen verscheen in diezelfde *Gazette van Gendt* op maandag 15 december 1755 over meer dan twee pagina's (en het krantje telde er maar vier).

De aanvang luidde als volgt: *...Relaes... over de Aerdbevinghe te Lisbona voorgevallen, welkers droevige geschiedenis eenigzints aen de lezers genoeg (12) kan geven...*

Nog geen veertien dagen later, in de nacht van vrijdag op zaterdag 27 december waren er twee *schuddingen*, die in geheel het land gevoeld werden maar geen schade veroorzaakten (13).

De *Gazette van Gendt* van 15 jan. 1756 heeft het over het mandement van kardinaal d'Alsace, aartsbisschop van Mechelen dd. 7 jan., voorgelezen in zijn kerken op 11 jan. en waarin publieke gebeden voorgeschreven werden om de gesel van aardbevingen en *watervloeden* af te weren en... *Alle deze ongelukken konnen soo wel aen ons te beurt vallen, als aen de gene die er mede geaffligeert zijn geweest, dewijl men reeds eenige Aerdbevingen heeft gevoeld, die ons mogelijk komen adverteren, dat wij met diergelyke perykelen gemenaceert worden.* Een bedenking van de aartsbisschop, die de angstgevoelens wel niet zal hebben doen afnemen.

De bisschop van Gent, Maximiliaan Antoon Van der Noot (1742-1770) volgde het voorbeeld van zijn kollega en schreef een gelijkaardige herderlijke brief (14):... *Wy beleven hedendaegs... droeve en wondere Tyden. De Gramschap Godts is gekomen over de Aerde, en dreygt ons met haere straffen. Die ongemeyne Swillingen der Rivieren, die Oplooppingen der Wateren, de welcke vele Provinciën ten deele overstroomt hebben, die Schrickelycke Aerd-bevingen, de welcke in verscheyde deelen des Weirelds gevoelt zijn, ende verwoest hebben vele Plaetsen van Spagnien, vernietigt de Zee-haven ende Steden van het Koningryck van Portugal, syn Hoofst-stad Lisbona ten grooten deele omgesmeten met menigte van Inwoonders, die onder de ruïnen der Gebouwen ellendiglyk gebleven zyn, konnen ons oock overkomen, en selfs schynen ons te dreygen met diergelycke schrickelycke toevallen; immers Wy hebben reden om te oordelen, dat d'uytwerksels der Gramschap Godts van als-nu eenigsins op ons gevallen zyn door de menigvuldige Regens, de welcke beletten de Landts-lieden van humne Landen-af-*

te-haelen de noodige leefs-middelen hunder Beesten, en wordende door de selve continuele Regens belet hunne Landen te bereyden tot het Zaeyen der Vrugten der Aerde: welckers gebreck ons grootkycks doet dugten van eenen aenstaenden Dieren Tydt, en selfs van contagieuse Sieckte (14)... Hier uyt konnen wy trecken dese Salige Lesse, dat wy, die sekerlyck niet Heyliger ofte van beter leven en zyn, als die Inwoonders, alwaer die ellendige voorvallen gebeurt zyn, konnen insgelycks van de Regtveirdige Handt Godts seffens ende onvoorsiens gestraft worden, ten zy dat wy ons wulps en sondarig leven in tyds afleggen ende verlaeten... Gegeven tot Gendt, 15 jan. 1756.*

Daarom stelde de bisschop publieke gebeden in en ordonneerde dat in de katedraal en in de drie kollegiale kerken van het bisdom nl. Sint-Veerle te Gent (ondergebracht in de Sint-Niklaaskerk) (15), de Onze Lieve Vrouwekerk te Dendermonde en de Sint-Walburgakerk te Oudenaarde op zaterdag 17 januari en de twee volgende dagen het H. Sacrament zou uitgestald worden tijdens alle koorofficies.

Verder zou op diezelfde dagen in alle kerken van Gent, Dendermonde en Oudenaarde de votiefmis "voor allerlei noodwendigheden" moeten gezongen worden (16). Er zou ook in die kerken een lof moeten gebeuren met de oratio *Omnipotens sempiterna Deus, qui respicis terram et facis eam tremere....*, een gebed dat uitdrukkelijk naar aardbevingen verwijst.

Na het lof van zondag 18 januari zou een processie moeten rondgaan in de parochiekerken van die steden en gedurende zes opeenvolgende weken moest na de bijzonderste mis aan de voet van het altaar de litanie van Onze Lieve Vrouw met nog enkele andere gebeden gereciteerd worden.

Op het platte land moesten in alle kerken, te beginnen met zondag 18 januari, en dit gedurende zes weken, tijdens de hoogmis en de geboden heiligdagen het H. Sacrament uitgestald en de hiervoor vermelde gebeden gereciteerd worden. 's Namiddags moest er een lof gedaan en een processie rondom de kerk gaan met het H. Sacrament.

In het kapittel van 15 januari (17) namen de kanunniken kennis van het mandement dat zij goedkeurden en zegden te zullen uitvoeren *more ordinario... expensis episcopi*, zoals naar gewoonte op kosten van de bisschop. Gebeurde dit in de andere kerken van het bisdom ook op zijn kosten?

In die sfeer van angst kwam dan de aarbeving van 18 februari.

Ze was zwaarder dan de schokken die men tot dan gevoeld had maar niet erger dan die van 1692.

De reactie tegenover die laatste, die men als onverschillig mag bestempelen, staat in schrill contrast tot die van 1756, zoals verder zal blijken.

Verwonderlijk is dat niet.

In 1692 wist immers niemand iets van katastrofale aarbevingen; alleen de ouderen hadden weet van een aardshok, namelijk die van 4 april 1640, die van een gelijkaardige intensiteit was als diegene die ze nu beleefden (18).

Hun gemoedsrust is dus begrijpelijk.

De aardshok van 18 februari gevolgd door een tweede, hoewel lichtere, twee dagen later deed iedereen de schrik om het hart slaan (19). Dezelfde dag nog - 20 februari - *deputeerde* de magistraat drie schepenen en de raadspensionaris om de bisschop te verzoeken de publieke gebeden, ingesteld op 15 januari, te *vermeerderen* en een *processie generael* te doen rondgaan, *soo haest moghelyck omme also de straffe Godts van ons te weiren*.

De bisschop beloofde het nodige te doen na zijn kapittel geraadpleegd te hebben en zijn antwoord aan de magistraat te laten geworden.

De magistraat nam verder nog de maatregelen die hij bij machte was zelf te nemen. In samenspraak met de hoogbaljuw verbood hij *ballen commedien ende spektakel* evenals het lopen langs de straten met *masquer kleederen* tijdens de *vastenavont daeghen*.

Op 23 februari, nog altijd zonder antwoord vanwege de bisschop, voelde de magistraat zich Pietje Ongeduld worden en stuurde secretaris Bauwens naar hem toe.

Het mandement dat blijkbaar klaar lag werd hem ter hand gesteld. En er gebeurde wat de bisschop geordonneerd had.

Op zondag 25 februari celebreerde de proost van het Sint-Baafskapittel om 10.30 uur in de katedraal een solemnele mis, de votiefmis *pro quacumque necessitate* (voor allerlei noodwendigheden) met de oratio *Omnipotens sempiternus Deus, qui respicis terram et facis eam tremere...* refererend naar aardbevingen. Het H. Sacrament was uitgesteld tijdens de mis.

Na de mis werd met muzikale begeleiding de litanie van Onze Lieve Vrouw gezongen waarna de aartsdiaken een homelie hield.

's Namiddags om half vier werd het lof gecelebreerd waarna de *processie generael* uitging langs de kruisstraat, kalandenberg, kouter, zonnestraat, veldstraat, korenmarkt, lange munt, vrijdagmarkt, koningstraat, paraedeplaats (botermarkt) en de Sint-Jansstraat.

De schepenen van de Keure en die van Gedeele waren aanwezig in de mis, het lof en de processie, waarin ook de geestelijken van het kapittel, de parochies en de bedelorden mee opstapten. Hoewel daarvoor niet aangezocht waren de gilden van Sint-Michiel en Sint-Antonius eveneens aanwezig.

De deelneming van de bevolking was massaal; *men heeft noyt van menschens geduncke soveel volck bij een gesien, het was bij naer onmoghelyck van inde cathedraele te connen staen ofte knielen, midtsgaeders lancx de straeten te gaen...*

In de processie kon men nauwelijks tien stappen doen zonder te moeten blijven staen, waardoor ze duurde tot half zeven, schrijft de notuleerder in de Acta van het kapittel.

De meeste buurtschappen en ambachtsgilden deden plechtige missen zingen in hun respectieve parochiekerken en sommige buurtschappen offerden een grote kaars met een zilveren hart, staat in het resolutieboek van de Keure. Wat de 49 erkende ambachtsgilden betreft vonden wij alleen bij de wolwevers (20) een post van 2 schellingen voor een dergelijke mis waarbij dient gezegd dat niet van alle gilden de rekeningen of althans die van 1756 bewaard gebleven zijn.

Het mandement bevatte ook nog andere instructies: in alle kerken van het bisdom moesten op 28 en 29 febr. en 1 maart, zijnde de laatste drie dagen waarin de publieke gebeden, voorgeschreven op 15 jan. moesten gereciteerd worden, de hiervoor vermelde votiefmis gecelebreerd met uitstalling van het H. Sacrament van 7 uur 's morgens tot 6 uur 's avonds.

Het besef dat de oorzaak van aardbevingen van geofysische en niet van metafysische aard is bestond halfweg de 18de eeuw wel maar was zeker geen gemeengoed.

De Franse schrijver Antoine Léonard Thomas (1732-1785) schreef nog in 1756 als besluit van een zeer wetenschappelijk gehouden memorandum over de oorzaken van aardbevingen dat zij moesten aangezien worden als liggend *dans l'ordre de la Providence pour faire trembler les impies en leur faisant voir des abîmes sous leurs pieds... en attendant le moment terrible... (de) l'embrasement général annoncé dans les livres saints (21).*

En de steller van een artikel in de *Transactions* van de wetenschappelijke en literaire *Philosophic* (nu *Royal*) *Society* van Londen vond het in 1750 nog gepast zich te verontschuldigen bij diegene, die aanstoot gingen nemen aan iedere poging om aan aardbevingen een natuurlijke verklaring te geven (22).

E.G.R. OSSIEUR

NOTEN

1. S(tads) A(rchief) G(ent). Reeks 107, reg. 9, p. 232°.
2. J.P. Rothé. *Séismes et volcans*. Collection "Que sais-je?".
3. J.M. Van Gils. *De seismiciteit van België*. K^lijk Acad. van België 1956.
4. J.M. Van Gils. *La Genèse des Stations séismologiques belges, in III^{de} Nationaal Wetenschappelijk Congres, Brussel 1950*. 1ste deel, *Geschiedkundig overzicht van het Congres en Geschiedenis van de Wetenschappen*.
5. SAG. Reeks 533, reg. 1.
6. RAG. FB. Reeks K, nr. 28, 28 sept. 1692.
7. *Verhandeling van de Aerd-Bevinge Waer in by-ghebracht worden alle de voornaemste Aerd-bevinghen die er oyt in de Weirelt gheschiet zijn. Doch bysonderlick de gone van den 18 septembris 1692. Ghetrocken uyt verscheyde Autheuren*. 2de druk, Livinus de Clerck. Gent 1711.

De eerste druk, schrijft F. Vander haeghen in *Bibliographie gantoise*, Deel III, verscheen te Gent in 1692, vermoedelijk bij J. Danckart.

8. F. Donnet. *Les tremblements de terre à Anvers*, in *Bulletin de l'académie roy. d'Arch. de Belgique. Antwerpen. 1909. p. 52.*
9. SAG. Reeks 107, reg. 23, p. 47vo.
10. *Verhandeling van de Aerd-Bevinge, voornamentlyck van de voornaemste die in de Weireldt tot den jaere 1755, en tot den 18 en 20 Februari 1756 geschiet syn. Getrocken uyt verscheyde Autheuren, voor eerst in het licht gegeven sedert het jaer 1692. Door den weerdigen Heer Judocus vander Cruyzen In syn leven Prior Prelaet van het Clooster van O.L.V. van Waarschoot, Orden van Cisteaux binnen Gendt. van nieuws voorzien ende verbeteret, met verscheyde byvoegsels.* Gent 1756 bij Michiel de Goesin. Het is een herdruk van de *Verhandeling...* (7) + 29 pag. bijvoegsels.
11. B. Rohrer. *Das Erdbeben von Lissabon in der Französischen Literatur des achtzehnten Jahrhunderts.* Heidelberg 1933.
12. Met genoegen wordt genoegdoening bedoeld.
13. *Gazette van Gendt* van donderdag 1 jan. 1756.
14. In de vorm van een affiche, iets groter dan een A3 formaat, gedrukt te Gent bij Petrus de Goesin. Een exemplaar daarvan in de Acta episcopatus (Bisdom).
- 14*. Wat ons de verregende winter 1755-56 - althans tot 15 jan. - laat kennen.
15. Zie daarover E.G.R. Ossieur. *De status animarum van de Gentse Sint-Niklaasparochie van 1681.* V.S. 27 (1991), p. 198.
16. Waarin echter geen enkel gebed specifiek naar aardbevingen verwijst.
17. RAG. FB. K. 12152.
18. *Verhandeling van de Aerd-Bevinghe... besonderlick degone van 1692...* o.c. noot 7, pag. 22.
19. Relas van de gebeurtenissen die volgen in:
 - RAG. FB. K. 12152, Actum van 22 febr. 1756.
 - SAG. Reeks 107, reg. 23 (Resolutieboek van 17 mei 1755 tot 31 dec. 1759), pag. 47vo.
20. SAG. Reeks 195, nr. 5.
21. Aangehaald in B. Rohrer, o.c.
22. K.E. Bullen. *An Introduction to the Theory of Seismology.* Cambridge, 1947.
23. L. Brouwers, s.j. *De Jezuiten te Gent 1585-1773, 1823-heden.* p. 70, 80, 81. Gent, 1980.

DE GRAFZERK VAN GEERTRIJDE DE GRUUTERE IN DE ABDIJKERK VAN GROENINGE TE KORTRIJK

Een werk van Rochus du Chesnoy

Op 18 september 1638 overleed in de Groeningeabdij te Kortrijk Geertrijde de Gruutere, douarière van Philips van Crombrugghe, heer van la Douvie, alwaar zij in de abdijkerk werd begraven (1).

In 1644 werd door de afstammelingen van Ph. van Crombrugghe en G. de Gruutere, en ook *ter grooter begheerte ende instantie van vrou Florence van Crombrugghe*, religieuse in de Groeningeabdij, besloten een grafzerk te laten beeldhouwen voor het graf van Geertrijde.

De *escosijnen* (2) *sarcksteen* werd gekocht bij en gebeeldhouwd door meester Rochus *du Chesnoy* (3), steenhouwer te Gent.

Voor de steen en het *diepe ende schoon behauwen wapenen van aliancie bij eene enghel hooghe verheven ghehouden ende de quartieren van wapenen met de gheschriften daer toegherequireert*, ontving Rochus *du Chesnoy* 22 lb. 10 s. gr. Voor de afbeelding *up den cleenen voet van heel het werck ende alle de gheschriften* werd hem 4 s. 6 gr. uitbetaald.

Bij de aanbesteding ontving hij van Philips van Crombrugghe, heer van Lovelde (4), 13 s. gr. en een pot wijn (10 gr.). Op 18 maart 1644 brachten Ghijselbrecht van Crombrugghe, heer van *Leyberghe*, en Florence van Crombrugghe in naam van de heer van Lovelde een bezoek aan het atelier van Rochus om na te gaan of de wapens en de opschriften juist waren weergegeven. Zij trakteerden de knechten met een stoop bier. Een tweede bezoek geschiedde op 2 april *inden wijnckel vanden steenhauwers* en de knechten in de winkel werden eveneens vergast op een stoop bier.

Op 19 augustus was de steen klaar en Joris van Crombrugghe gaf toestemming de zerk, *present den steenhauwer*, naar Kortrijk over te brengen en deze *ongheschendt te lande* te leveren *anden calckhoven* (5), *den maesschipper Franciscus vanden Walle*.

Voor het afhalen van de *sarck ofte sepulturesteen* en het plaatsen boven de *begraefplaatse* betaalde de abdis 28 s. 4 gr. De totale kostprijs bedroeg 27 lb. 8 s. 6 gr. Elk van de staken betaalde zijn deel.

In het bundeltje steken nog enkele kwijtingen met betrekking tot het herstellen van de grafkelder.

Zo ontving Philips Obrecht van de heer van la Douvie op 4 september 1633 10 gulden en 10 s. voor het ijzerwerk en 7 lb. 10 s. gr. *over het maecken van eenen begraefkelder inde kercke van Groeningen* en hetgeen daartoe nodig was.

Op 1 juli 1663 had meester Philips Obrecht aan Joos Mattel reeds 20 lb. 10 s. gr. betaald *over leveringen van drie iseren bareelen om eenen begraefkelder inde kercke van Groeninghe*.

In 1709 werd met kennis van Juffrouw van Nieuwenhuijse aan de grafkelder gewerkt. De kelder was ingevallen wegens het rotte houtwerk. Pieter Tants en Robert Vermotte, zoon van Pieter, brachten nieuw hout aan. Zij herplaatsten eveneens de zerk en herstelden tevens de vloer erom heen. De som van 12 lb. gr., hout en arbeid, werd vereffend op 24 april 1709 (6).

Erik L. SCHEPENS
9 januari 1994

NOTEN

1. Philippe Despriet, Materiële aspecten, Dood en Begrafenis. De Kortrijkse Groeningebdij, een archeologische en historische studie, in: *Handelingen*, Nieuwe Reeks nr. 69, Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring van Kortrijk, 1993, p. 134 en 139.
2. *Escosijnen*: afkomstig uit de groeven van Ecaussines. Met dank aan Bea Baillieul, DMSA Gent.
3. Rochus du Chesnoy = Roch Duchesnois, †Parijs 7/12/1675. Beeldhouwer. In 1666 werkte hij aan de bouw van de Val-de-Grâcekerk en vervolgens aan de kastelen van Versailles, Saint-Germain-en-Laye en Fontainebleau. Hij werd belast met het onderhoud van het marmer van Versailles. E. Benezit, *Dictionnaire des peintres, sculpteurs, dessinateurs et graveurs*, dl. III, nieuwe uitgave, Parijs, 1976, p. 707.
4. Lovelde, heerlijkheid te Heusden (O.-VI.), die afhing van de kasselrij van de Oudburg te Gent en meerdere generaties in het bezit was van de families de Gruutere en van Crombrugge.
5. Philippe Despriet, De bewoningsgeschiedenis, Periode II: Laat-Middeleeuwse land- en leemexploitatie, *Ibidem*, p. 41 en 43.
6. Rijksarchief Gent, Algemeen Familiefonds, nr. 1214.

"VOSKENSBEELD", STAANDE IN DE VOORTUIN VAN HET "KONINKLIJK ATHENEUM VOSKENS LAAN" TE GENT

Plechtig onthuld op zaterdag 24 april 1993 te 11u. ter gelegenheid van de opendeurdag en in aanwezigheid van de beeldhouwer en schenker, ereleeraar Antoon Janssens. De gelegenheidstoespraak werd gehouden door erestudieprefect dr. Jeroom Vervaeke.

Vroeger bestond er in het Gents officieel onderwijs slechts één school waar de jongens Latijn en Grieks konden leren, namelijk "het Koninklijk Atheneum te Gent", onder de studenten "het Kot", in de volksmond "'t Atheneum" genoemd en iedere Gentenaar wist dat het aan de Ottogracht gevestigd was!... Uitgaande het Ministerie te Brussel, kreeg de nieuwe school aan de Voskenslaan de naam "Koninklijk Atheneum Gent-Sint-Pieters", wegens de nabijheid van het Station Gent-Sint-Pieters. Waarschijnlijk om plaatselijke, praktische redenen en naar analogie met de benaming van de Gentse Stadscholen, die meestal de naam droegen van de straat waar ze gevestigd waren, werd de naam van de nieuwe school zeer vlug "Koninklijk Atheneum Voskenslaan" en bij de studenten "'t Vossekot"! Het toeval wilde nog, dat de heer Rynaerts de eerste Studieprefect was van dat Vossekot!... De "Vos" werd het schoolsymbool. De kunstenaar en gewezen leraar van de school,

Victor Stuyvaert, tekende en graveerde verscheidenen vossen ten behoeve van deze instelling. Ook vele schetsen, proeven en beeldjes gingen het huidige standbeeld, van de hand van Antoon Janssens vooraf. Zo werd een 25 cm hoog bronzen "Voske", door hem ontworpen, als "Trofee van Verdienste" geschonken aan de oud-leerling en ruimtereiziger Dirk Frimout tijdens een TV-programma "Klasgenoten". Het standbeeld aan de Voskenslaan stelt Reinaert de Vos, de hoofdfiguur uit het meesterstuk van alle dierenverhalen, voor. De vos van 2,30 m hoog is gekapt uit zachte celbetonsteen "durox" en belegd met glasvezel, gedrenkt in epoxy. Hij staat op een kunstige, 0,75 m hoge sokkel door Hubert Verhelst vervaardigd uit natuursteen. Hij houdt de rechterpoot op het hart en de linkerpoot op de rug (trouw en spot), de kop in de lucht (durf en vrijheid)!

Het 13de eeuwse dierenepos "Van den Vos Reynaerde" beschrijft ons op meesterlijke, doordachte en terzelfdertijd guitige wijze het klein-menselijke gedrag, onder levensechte dierengedaanten ten tonele gebracht: Nobel, de leeuw; Bruin, de beer; Reinaert, de vos; Isengrim, de wolf; Cortois, het schoothondje; Tijbaert, de kater; Grimbeert, de das;... Nadat alle dieren van Reinaert's loze streken te lijden hebben gehad, hebben zij de Vos aangeklaagd bij koning Nobel. Reinaert wordt drie maal voor het hof van de Koning gedagvaard: eerst door Bruin, die hij op humoristische wijze beetneemt; dan door Tijbaert, die hij eveneens een poets bakt en eindelijk door Grimbeert, waar hij op ingaat. Terwijl de galg voor hem reeds klaar wordt

gemaakt, ontsnapt de sluwe Vos en weet zich daarbij nog te wreken op al zijn vijanden!...

Antoon Janssens werd te Gent geboren op 10 januari 1915. Na de lagere school in het Laurent Instituut, volgde hij 2 jaar de lessen voor paswerker in de beroepsschool Carels-Nicaise. Daarna volgde hij 7 jaar de lessen van de Gentse Koninklijke Academie voor Schone Kunsten en behaalde in 1936 het diploma van architect. Hij ging nog 3 jaar avondlessen volgen in tekenen. Ondertussen verwierf hij het diploma van "Leraar Lagere Beroeps- en Nijverheidsschool" in het Provinciaal Instituut aan de Savaanstraat. In 1939 behaalde hij het "Diploma van tekenleraar in het middelbaar onderwijs" en in 1942 het "Diploma handenarbeid middelbaar onderwijs", beiden langs de Centrale Jury te Brussel. Na enkele tijdelijke betrekkingen werd hij in 1945 lesgever tekenen en handenarbeid aan het "Koninklijke Atheneum Gent". Vanaf 1958 tot zijn pensionering in 1972 was hij verantwoordelijk voor het tekenonderricht aan het "Koninklijk Atheneum Voskenslaan". In 1934 ontwierp hij als architect een eerste huis. Er volgden nog een 250-tal privé-gebouwen in binnen- en buitenland. Tot zijn grote bouwwerken rekt men de 33 eengezinswoningen Ganzendries in samenwerking met architect Raoul Van Houtte (1953-1954); de residentiewijk "New Orleans", New Orleansstraat, samen met architect Albert Vervaet (1956-1958); een appartementsgebouw (blok A) met 110 woongelegenheden aan de Tichelrei samen met professor ingenieur Trenteseau (1959). Hij was gedurende 25 jaar bouwkundig deskundige bij de Oostvlaamse Vrederegerechten. Na zijn pensionering volgde hij als hobby nog 4 jaar de cursus "Beeldhouwen" en 5 jaar de cursus "Schilderen" waarvan hij getuigschriften bekwam. Reeds in totaal voor het veertiende jaar volgt hij nog lessen in het beeldhouwen aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten te Deinze, waarvan hier het mooie resultaat. Als dit geen werkzaam man is!...

BIBLIOGRAFIE

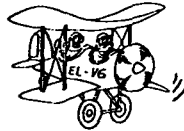
- "Beknopte geschiedenis van de Nederlandse letterkunde", door A. Van den Daele, S.J., Brugge/Brussel, 1946.
- "De Vlaamsche letterkunde", door Aug. Vermeylen, in: "Vlaanderen door de eeuwen heen, II", 1932, Amsterdam/Brussel/Antwerpen/Leuven.
- "Een oude droom wordt werkelijkheid, inhuldiging van het Voskensmonument", door J. Vervaeke, Ere-Studieprefect, 24.4.1993, Gent.
- "Het Koninklijk Atheneum Voskenslaan te Gent", door Suzanne Janssens, in: "Ghendtsche Tydinghen", 15.11.1992, blz. 361, Gent.
- "Het Laatste Nieuws", 28.4.1993.
- "Van den Vos Reynaerde", uitgegeven, ingeleid en verklaard door Prof. em. Dr. P. De Keyser, Antwerpen/amsterdam, 1978.

- "Verknocht aan het land in de Leiebocht - Het Latemse Kunstleven tussen 1890 en 1990", door Albert-Fernand Haelemeersch, 1991, Deinze.
- "Verslag over het bestuur en de toestand der Stad Gent in: 1953; 1954; 1956; 1958; 1959".
- "Voskenskrant", november 1992, Gent.

Suzanne JANSSENS
4.2.1994

GENSCHEN WOORDE EN UITDRUKKINGEN Deel XVIII

**kaak, kaak,
neer twiederker!**

**Barbierke... Gij doe
mijnen boerd af
zonder ziepe**

Syn.: "Iemand schirre zonder ziepe; 'k ben der an geschoore": iemand bedriegen, bedotten.

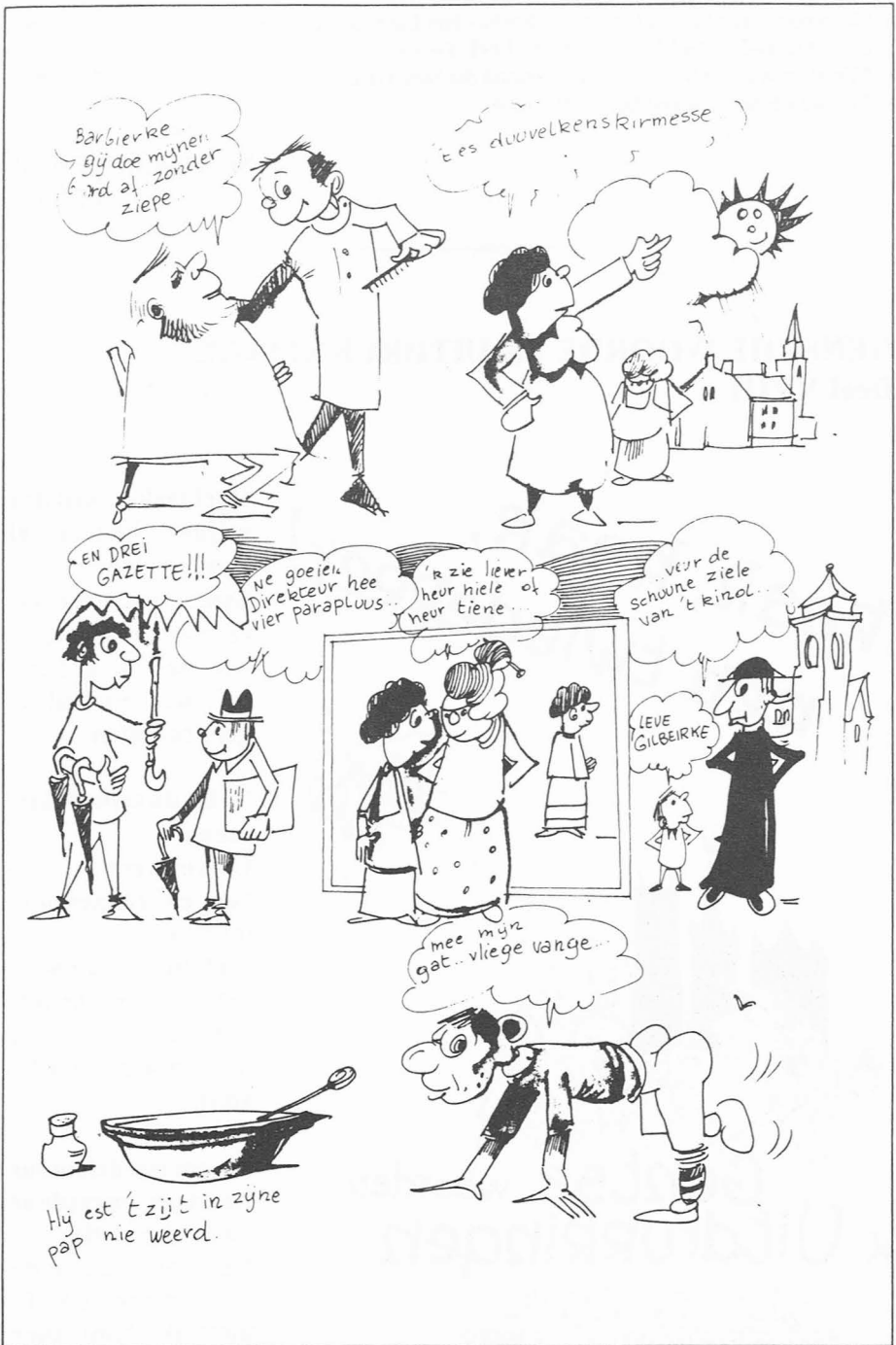
't Es duvelkenskirmesse

Duivelskermis: regen en zonnenschijn tegelijk.

Tijdelijke overwinning van het kwade (duivel, regen) op het goede (licht, zon).

**Ne goeien directeur
hee vier parapluus
en drei gazette**

Lett.: als statussymbool, maar ook figuurlijk: "om zijne paraplu ope te keune steke", om de verantwoordelijkheid op

Plaat 24

iemand anders af te schuiven en "drei gazette" om te lezen, maar ook informanten die hem alles komen overbrieven.

'k Zie liever heur hiele dan heur tiene

Syn.: "'k Keun hem beter misse dan mijnen boterham; 'k hè liever dat hij zijn hiele tuugt; geluk op U hiele": iemand met genoegen zien heengaan, iemand liever zien heengaan dan komen. "Hij es nog moar wig en me zien hem al nie mier; 'k tuugt hem (heur) liever 't gat van den temmerman; z'ester nie te veele, moar ze schiet er over". Dikwijls roept men achter zo'n persoon: "De complemente an U peetse. Salut en de kost en de wind van achter. Geluk op U reize en valt er niet mee!"

"De dieë loate'k liever voare mee de liegsten dienst": kerkdienst die het minst kost. Ze is mij niet meer waard: "Ze kan mij gestole worde".

"De dieje krijg van mij heure kassart". "Zijne kassaart krijge" is afgedankt worden.

Zo kent men de uitdrukking: "Hij hee zijn lief heure kassart gegeeve"; "Kassaerd" is een soort bakspek (Ook nog te horen in het Franse streekrecht "Cassoulet"). Wie afgedankt werd, kreeg zijn loon uitbetaald en kon zich daar dan nog een schel spek (eten) mee kopen.

Veur de schuune ziele van 't kind

Slogan uit de schoolstrijd van de vijftigerjaren. Hier geeft de tekenaar lucht aan zijn anti-klerikalisme. De tekening is een illustratie van zijn afkeer van het hunkeren naar geld en macht.

Hij es 't zijt in zijne pap nie wîrt

Syn.: "Het zijt in zijn soepe nie wîrt zijn": niets, of heel weinig verdienen.

"Als gy zoo traeg wilt spinnen, dan zoudt gy zekerlyk 't zout op uw brood niet winnen".

(Vermaeckelyk kluchtspel van den bedrogen Boer met zyne eyers, J. Bastiaen, p. 17, 1809).

"Zij die geen Saut en winnen en de heere willen dienen met handbogen mogen zich ten stadhuize aanbieden, alwaer men hen zal voorzien van geschut (soldij)".

(De Voorgeboden der Stad Gent, Stadsarchief folio f. 29b).

Mee mijn gat vliege vange

"Vliege vange" is zijn tijd met beuzelarijen verspelen. "Mee zijn gat vliege vange" daarentegen is het onmogelijke willen doen. Hiervoor bestaat ook nog het gezegde: "'t Es zuu gemakkelijk of U uures lekke".

't Is onmogelijk wordt hier: "'t Zal in U gat sniewe" (:sneeuwen).

GENTSE MEMORIEDAGEN

16 januari 1596

Geboorte te Gent van Jacob van Zevecote. Schrijft aanvankelijk treurspelen in het Latijn, doch later ook in het Nederlands. Hij zal overlijden te Harderwijk op 17 maart 1642. (Hij behaalde te Leuven ca. 1614 het baccalaureaat in de rechten, sloot zich in 1616 aan bij de Augustijner monniken en werd in ca 1620 hoogleraar in de welsprekendheid, eerst te Gent, in 1622 te Brussel. In 1623 week hij uit naar Leiden waar hij zich tot de Hervormde godsdienst bekeerde. Hij was een begaafd Latijns dichter maar schreef ook opmerkelijke Nederlandstalige renaissance-poëzie) (WINKLER PRINS ENCYCLOPEDIE, 1954).

16 januari 1797

Alle meubels, kunstwerken en religieuze voorwerpen van de kloosters der Predikheren en Augustijnen worden op bevel van de Franse bezetter openbaar verkocht als nationaal goed.

(Een spotnaam voor de Augustijnen was "auwe stijners" of paters "stijnkaards". Oude Gentenaars spreken nog steeds van "d'auwestijnen".)

16 januari 1903

Overlijden te Gent van Julius Pieter Vuylsteke, liberaal flamingant. Hij was te Gent geboren op 10 november 1836, vestigde zich als advocaat in zijn geboortestad, doch werd in 1879 boekhandelaar. Hij speelde een belangrijke rol in de Vlaamse Beweging als liberaal voorman en als algemeen secretaris (sedert 1862) van het Willemsfonds. Hij leverde ook bijdragen tot de kennis van de geschiedenis van zijn stad. Bekend van hem zijn o.a. "De rekeningen der stad Gent, Tijdvak van Jacob van Artevelde, 3 delen, Gent, 1872-1885" en "Willems en het Willemsfonds, Antwerpen, 1878".

17 januari 1882

Overlijden te Gent van Edmond De Busscher, stadsarchivaris. Wij zijn hem dank verschuldigd voor een studie over Justus Billet (Juste Billet, Gand, 1873) en talrijke biografische nota's. Voorts schreef hij een merkwaardig werk over Gentse kunstenaars: "Recherches sur les peintres gantois du XVIe et XVIIe siècle.

17 januari 1472

Cornelis de Bont, de beroemde Gentse goudsmid, die later zal werken voor Karel de Stoute en Maria van Bourgondië, wordt in de nering van de Gentse goudsmiden opgenomen.

17 januari 1826

Overlijden te Gent van Jean-Baptiste d'Hane de Steenhuyse, heer van Leeuwerghem, die gedurende de Honderd Dagen, zijn hotel in de Veldstraat ter beschikking had gesteld van Louis "diezwiet".

(Hoewel hij leefde in een periode waarin het Ancien Régime ineens stortte slaagde hij er als edelman toch in de politieke mandaten binnen zijn familie tot op nationaal niveau te verheffen en die aan zijn kinderen door te geven. De restauratiegeest van de post-napoleontische periode was daar natuurlijk niet vreemd aan, maar de rijkdom van Jean-Baptiste was uiteraard ook een niet te verwaarlozen factor. Bij zijn overlijden liet hij ruim 1220 hectaren aan onroerende goederen na) (FRANCOIS L., *Jean-Baptiste d'Hane de Steenhuyse, een conservatief edelman tussen Ancien Regime en Hedendaagse Tijd*, in HMGOG, Deel XLIII, 1989, p. 208).

17 januari 1793

De Franse republikeinse legers bezetten de stad sedert amper twee maand en reeds is alles wat nog aan het Ancien Régime herinnert afgeschaft. Vandaag stelt de Franse bevelhebber een commissie aan van 9 "citoyens", die in alle kloosters, kerken en abdijen de inventaris van al het goederenbezit moeten opmaken. Die commissarissen mogen desnoods beroep doen op legerdetachementen om hun opdracht tot een goed einde te brengen. De aanstelling van deze commissie was de voorbode van de plunderingen, diefstallen en nationalisering van alle kerkelijke goederen.

18 januari 1839

De spoorweg eist zijn eerste slachtoffers te Gent. Op het ogenblik dat de trein naar Mechelen het Zuidstation verlaat, ontploft de ketel van de lokomotief die, in de ateliers van Stephenson vervaardigd, algemeen als een meesterwerk en een wonder werd beschouwd. De machinist en de stoker werden op slag gedood en een arbeider werd ernstig verbrand. Dit eerste belangrijk ongeval op de Belgische spoorlijnen bracht veel opschudding teweeg in ons land.

(De eerste Gentse spoorwegverbinding, Gent-Mechelen, werd in 1837 ingehuldigd. De gebouwen van het Zuidstation werden pas in 1850 voltooid.)

18 januari 1795

De Gentse advocaat De Brabandere, die omzeggens nooit de vergaderingen in de gemeenteraad bijwoonde, wordt manu militari door een peloton soldaten naar de zaal van de gemeenteraad gesleurd.

18 januari 1562

Overlijden van Lucas Munich, laatste abt van de Sint-Baafsabdij en eerste

prelaat van het nieuwe kapittel van Sint-Baafs. Hij was een van de sleutelfiguren van de 16de eeuw in onze stad. Zijn grafmonument en zijn grafombe werden volledig verwoest door de Beeldenstormers.

BIBLIOGRAFIE

Van de hand van ons lid Dr. A. Evrard verscheen een interessant boekje getiteld "**HERINNERING (Merelbeke '44)**".

Het gaat om de bombardementen op Merelbeke van 5 september 1943, 10 april en 10 mei 1944.

Het is een nuttig boekje dat een stukje geschiedenis vastlegt. Degenen die er rechtstreeks bij betrokken waren zullen het wel nooit vergeten, de meeste oudere Gentenaars zullen nog wel weten dat Merelbeke gebombardeerd werd, maar dergelijke herinneringen vervagen en hoe erg het wel geweest is zijn ze misschien al vergeten, en de jongeren zullen waarschijnlijk niet eens weten dat Merelbeke ooit gebombardeerd werd. Nauwelijks 50 jaar geleden, en reeds "verre geschiedenis".

Het eerste bombardement van 5 september eiste een 100-tal doden. Het 2e bombardement op Paasmaandag 10 april 1944 was veel heviger en er vielen meer dan 400 doden. Bij het 3e bombardement, een maand later, vielen er "slechts" een 50-tal doden.

Onnodig te zeggen dat de verwoestingen enorm waren en dat is duidelijk te zien op een 25-tal foto's die in het boek opgenomen werden. Er volgen enkele interview's en getuigenissen van mensen die er volop ingezet hebben.

Men kan slechts accoord gaan met de auteur wanneer hij concludeert dat de 2 wereldoorlogen zinloze dwaasheden waren waar slechts wapenfabrikanten en -leveranciers beter van geworden zijn. (Is er nu veel veranderd?)

Het boekje heeft een beperkte oplage van 400 exemplaren en komt niet in de handel. Het kan bekomen worden bij de auteur Dr. A. Evrard - Citadellaan 56 - Gent (Tel.: 222.08.23) tegen de prijs van 300 fr. (de kostprijs ligt hoger). Kopers krijgen er (zo lang de voorraad strekt) gratis een ander boekje bij: "Van 16 tot 35 jaar (Flitsen uit de Oorlogsmaand Mei '40)".

Wanneer u dit leest zal naar alle waarschijnlijkheid de "**Gids voor Gent**" reeds verschenen zijn. (Eeuwige miserie van tweemaandelijks tijdschriften die, als ze op tijd willen verschijnen, hun kopij ver op voorhand moeten inleveren!)

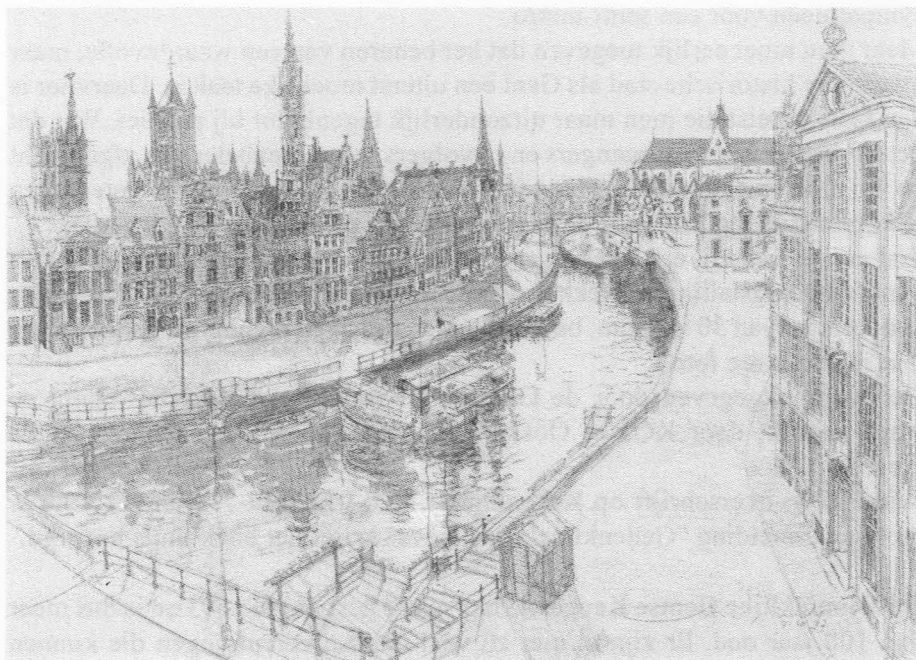
Op dit handig boekje in de reeks "Snoecks Stadsgidsen", van het formaat van de groene Michelin-gidsen, zitten wij al lang te wachten. Het zal zonder de minste twijfel een grote leemte opvullen.

Wat wij er reeds van gezien hebben is zéér beloftevol: minstens 200 pagina's tekst van de hand van Luc Lekens (commentaar overbodig) en een 150-tal prachtige tekeningen van Gaston De Smet (commentaar eveneens overbodig). Bovendien zal de prijs u aangenaam verrassen.

Wij komen er zeker op terug in ons volgend nummer.

En terwijl wij het nu toch hebben over Gaston De Smet, wist u dat er een reeks van 42 van zijn mooiste tekeningen verschenen is op postkaartformaat? Het is niet alleen een selectie uit zijn gekende boeken, maar er zitten er ook tal van nieuwe tussen.

Het doosje met de 42 exemplaren kost 425 fr. en is te bekomen bij de auteur: L. Van Houttestraat 28 te 9050 Gentbrugge (Tel.: 231.05.72). Schrijft men 455 fr. over op zijn Rekening Nr. 290-0525100-60, dan wordt het doosje u thuis bezorgd.

Op 12 april jl. was het precies 100 jaar geleden dat Emiel Claeys geboren werd in het volks kwartier van de Kluizenaarstraat.

Wie was die man die 2 maal burgemeester was van Gent, namelijk van 1947 tot 1953 en van 1959 tot 1969?

Voor de jongere generaties een onbekende.

Het was dus een uitstekend initiatief een boek uit te geven over deze persoonlijkheid. Deze niet gemakkelijke taak werd tot een goed einde gebracht door Manu de Tremerie, sinds jaar en dag journalist bij dagblad "Het Volk". Het boek kreeg de naam mee: **"Een Leven voor Gent. Emiel Claeys: Portret van een markant Burgemeester"**.

Daarin worden niet alleen zijn activiteiten als burgemeester behandeld, maar ook de zeer belangrijke rol die deze harde werker gespeeld heeft in de Christelijke Arbeidersbeweging.

Wanneer een dergelijk boek verschijnt kan men altijd een beetje vrezen dat het een ongenueanceerde hagiografie gaat worden. Deze vrees is hier gelukkig ongegrond gebleken. Manu de Tremerie heeft vanzelfsprekend oog gehad voor de kwaliteiten en talrijke positieve verwezenlijkingen van Emiel Claeys (economische expansie, havenpolitiek, enz.) maar is niet uit de weg gegaan om te wijzen op enkele negatieve aspecten: het dempen van de Reep om enkele auto's te kunnen parkeren, het afbuigen van het tracé van een Europese autostrade om ze bijna tot in het hart van Gent te brengen, het idee om onze door de scheepvaart niet meer gebruikte waterlopen te dempen, zijn sympathieën voor een semi-metro.

Maar men moet eerlijk toegeven dat het beheren van een waardevolle, maar kwetsbare historische stad als Gent een uiterst moeilijke taak is. Daarvoor is een visie vereist die men maar uitzonderlijk tegenkomt bij politici. Wat dat betreft hebben zijn voorgangers en opvolgers het er niet beter van afgebracht en wij moeten al terugkeren tot een Emiel Braun om een burgemeester tegen te komen die oog had voor deze voor Gent zo belangrijke problematiek.

Wat er ook van zij, een boek over een Gentse burgemeester kan niet anders dan de belangstelling opwekken van Gentse heemkundigen. Het boek van een formaat van 30 x 21 cm. bevat 158 bladzijden en is rijkelijk geïllustreerd met interessante foto's.

Het werd uitgegeven door de Gentse Christelijke Arbeidersbeweging en werd gedrukt door KOJ in Oostakker. Prijs: 595 fr. Te bekomen op de Korenlei 20.

Wie 695 fr. overschrijft op Rekening Nr. 890-0143309-71 van het A.C.W. met de vermelding "Gedenkboek E. Claeys" krijgt het boek thuis bezorgd.

De "Koninklijke Gentse Kapperskring" werd gesticht in 1893 en is dus meer dan 100 jaar oud. Er zijn al niet zo veel Gentse verenigingen die kunnen bogen op een dergelijke respectabele ouderdom.

Dit was voor deze Kring verleden jaar een geschikte gelegenheid om een boek uit te geven: **"Koninklijke Gentse Kapperskring. 1893-1993"**.

Is het in de eerste plaats een boek dat zeker alle Gentse coiffeurs zal interesseren, dan zullen Gentse heemkundigen er toch ook interessante inlichtingen in vinden.

Het verzorgd gedrukt boekje van formaat 22 x 15 cm. telt 111 bladzijden en bevat een 15-tal foto's waaronder verschillende in kleur. Prijs: 400 fr. Te bekomen bij de Voorzitter van deze Kring, de Heer André Lombaert, Bellefleurstraat 96 te 9000 Gent. Tel.: 226.72.47.

Wie 450 fr. overschrijft op Rekening Nr. 123-6119928-40 van de Koninklijke Gentse Kapperskring krijgt het boek thuis bezorgd.

H.C.

VRAAG EN ANTWOORD

Op de uitgebreide vraag van de Heer **Gilbert Minne** (Gh. T. 1994 - Nr. 1 - p. 54) ontvingen wij van onze penningmeester **André Verbeke** de volgende antwoorden:

1. a) Slijpstraat 94 en 96 is nu Sleepstraat 124 en 126. Het eerstgenoemde huis was tot voor kort "Beenhouwerij Meireson" zoals de nog bestaande neonreclame ons toont. Nu is het een groenten- en kruidenierswinkel gehouden door Turken en geheten Toptanci. Het huis is gemoderniseerd. Het tweede huis is een particulier huis en is volledig nieuwbouw. Heden is het onbewoond.

1. b) Herberg "De Kroon" te Oostakker is nu een grote woning met achteraan een schrijnwerkerij en nog altijd in de Gentstraat, nu nummer 220.

1. c-d) De twee partijen land op den Dam en een partij land op het Kleyn Veld, allen te Oostakker, mag ons geacht medelid vergeten. De wijk "den Dam" ligt in het midden van het Sifferdok.

Het Kleyn Veld of ook soms de Veldekens geheten ligt in het midden van het Grootdok.

2. Nieuwland 20 stond waarschijnlijk waar zich nu de toegang bevindt van de nieuwbouw die in de Kongostraat staat. Er zijn daar urbanistisch zoveel ingrepen gebeurd dat enkel een doorgedreven studie precies kan bepalen waar het huis stond.

3. a) 2 huizen in de Groenedreefstraat 253 en 255. De huisnummering is in feite deze van de Groendreef. En inderdaad, het was oorspronkelijk een beluik met eerst als naam de Groendreefsteeg. Deze steeg werd later doorgetrokken tot de huidige Bevrijdingslaan en heet nu de Notelaarstraat.

De perceelnummers Sectie K nr. 489n en 489v wijzen op een verkaveling. Inderdaad, het oorspronkelijk perceelnummer 489 was ongelooflijk groot.

Het had als grenzen de Groendreef, de Hamerstraat, de Olijfstraat en nog een weinig voorbij de Notelaarstraat. Bij de verkaveling werden alle letters van het alfabet gebruikt en elke letter kreeg nog eens een onderverdeling die soms tot 5 nummers beliep. Om dus het juiste huis te kennen zou men in het Kadaster alle verkavelingsplannen van dit stuk moeten raadplegen.

3. b) Engelandgat 36 is gesloopt en de grond werd geïncorporeerd in het Sint-Lucasinstituut.

4. Dit gaat om dezelfde huizen als onder 3a.

5. Keizersdreef of Groot Gewat 10 is nu Gewad en nog altijd nr. 10, maar het huis is volledig nieuwbouw.

Wat het gouden sierobject "Chacet" betreft, vraag ik mij af of hier niet het woord "cachet" bedoeld wordt. Als dit voorwerp in een ring ingewerkt is heet dit een zegelring en dus zeker in goud. Het kan ook een voorwerp zijn dat een handgreep(je) had en op het bureau bleef liggen. Dit diende om zijn initialen in de vloeibare lak te drukken bij het sluiten van brieven en dergelijke.

Hierbij wordt een porseleinkaart afgedrukt van het "Hôtel de Courtrai". In de voorgaande eeuw werd dit hotel gesloopt en vervangen door een ander groot gebouw dat nu de Unic onderdak geeft en daarvoor de discount "De Poel".

Het adres is Poel nr. 24 naast het "Hotel Erasmus". Laat u niet vangen door het adres dat op de kaart vermeld staat. Ten allen tijde is er op die plaats verwarring geweest tussen Drapstraat en Poel. (14.04.1994)

Vraag van de Heer **Daniël Van Poucke**:

Voor de samenstelling van een brochure over het 100-jarig bestaan van de "Royal Cody Ghent Rifle Club" (1995) zoek ik gegevens en bij voorkeur een foto van

a) Café "Oude Congo", rue St-Georges 60 te Gent (Steendam). Kan ook 64 of 66 zijn.

b) Een garage of fabriek op de Tolhuislaan 35 te Gent, afgebrand in 1958 of 1959.

LEZERS SCHRIJVEN ONS

Van de Heer **André Despretz** ontvingen wij het volgend schrijven:

Enkele bedenkingen bij Suzanne Janssens' bijdragen gewijd aan het allegorisch monument van Jules Van Biesbroeck Jr. "*Hulde aan de Mensheid: Schoonheid, Kracht, Wijsheid*", enerzijds in haar boek "*In het openluchtmuseum te Gent, de Arteveldestad*", p. 284-286 en anderzijds in de rubriek "*Lezers schrijven ons*" in G.T., jg. 1994, nr. 2, p. 125-127.

Eerst de bijdrage in het boek. De eerste bladzijde geeft een afbeelding met onderschriften in Frans, Duits en Engels. De auteur mikt dus op een internationaal publiek, dat recht heeft op exacte informatie. De twee volgende pagina's bevatten een toelichting en een bibliografieopgave.

In de twintig regels doorlopende tekst: vier storende zaken. Het monument werd niet in 1910, maar ten vroegste in 1913 in brons gegoten; het maakte oorspronkelijk geen deel uit van de monumentale fontein, maar was een afzonderlijke groep; het werd niet op zijn huidige plaats gezet tussen 1 december 1912 en 26 april 1913, maar wel op zijn toenmalige plaats binnen de Wereldtentoonstelling tussen 8 november 1912 en 19 april 1913; het werd beschadigd maar niet (onherstelbaar) verwoest tijdens de Eerste Wereldoorlog.

De bibliografieopgave omvat zes items. Voor de drie geciteerde boeken ontbreekt paginaverwijzing. Verwondering baart de referentie "*Vooruit, 4-5.8.1973*", daar Jos Murez' artikel over Geo Verbancks "*Gebroeders Van Eyck-monument*" gaat en het V.B.'s creatie amper en irrelevant vermeldt.

In haar bijdrage in G.T. schrijft Mevr. Janssens "*heb ik al mijn bronnen nog eens nagezien en zelfs nog enkele nieuwe bronnen geraadpleegd.*" Normaliter raadpleegt men van meet af aan alle bronnen!

Uit het "*Verslag over het bestuur en den toestand der Stad Gent in 1918-1919*" waarin de voornaamste kunstwerken staan, die "*gebroken of gedeeltelijk vernietigd*" zijn tengevolge van onbehandigde behandelingen door de bezetter in het "*Sanitäts Depot*" in de onderzalen van het Museum, blijkt dat de "*grootte monumentale fries der hoofdfontein*" 20.000 fr. schade had opgelopen.

De opsteller van dit verslag had zin voor nuance. Over Constant Montalds schilderij "*Menselijke strijd*" schreef hij dat het "*onherstelbaar verloren*", "*gans verloren*" was (p. 898, 922); over het plaasteren beeld "*Lente*" van Hippolyte Leroy dat het "*gebroken en niet meer te benuttigen*" was (p. 924). Voor Mevr. Janssens echter is "*gebroken of gedeeltelijk vernietigd*" synoniem voor "*verwoest*".

Op 13 december 1923 nochtans vroeg de stad in een schrijven ondertekend door de Schepen van Schone Kunsten Rodolphe De Saegher en de gemeentesecretaris advocaat Heins aan de Commissie van het Museum voor Schone Kunsten het advies om de "*Monumentale Fontein*" in het museum onder te brengen en voegde er aan toe dat het werk moest geconserveerd worden met de nodige zorgen.

Deze bron is voor Mevr. Janssens waardeloos: "*De brief... zal zeker achter een bureau geschreven zijn, zonder dat de auteur zich vooraf tussen de brokstukken in de bewaarplaats zal gewrongen hebben, om na te gaan of deze resten nog wel voor reproductie in aanmerking kwamen!*"

Gebrek aan historische kritiek of teveel aan fantasie?

In 1931 gaf Fernand Arnaudies te Algiers zijn "*J. Van Biesbroeck peintre et sculpteur*" uit. De bevriende journalist van de toen 58-jarige kunstenaar gebruikte voor zijn boek de foto's, een vrij volledige collectie knipsels uit dagbladen en tijdschriften en de mondelinge getuigenissen van V.B. Jr. Vooral tengevolge van dit laatste vertoont het werk vele onjuistheden.

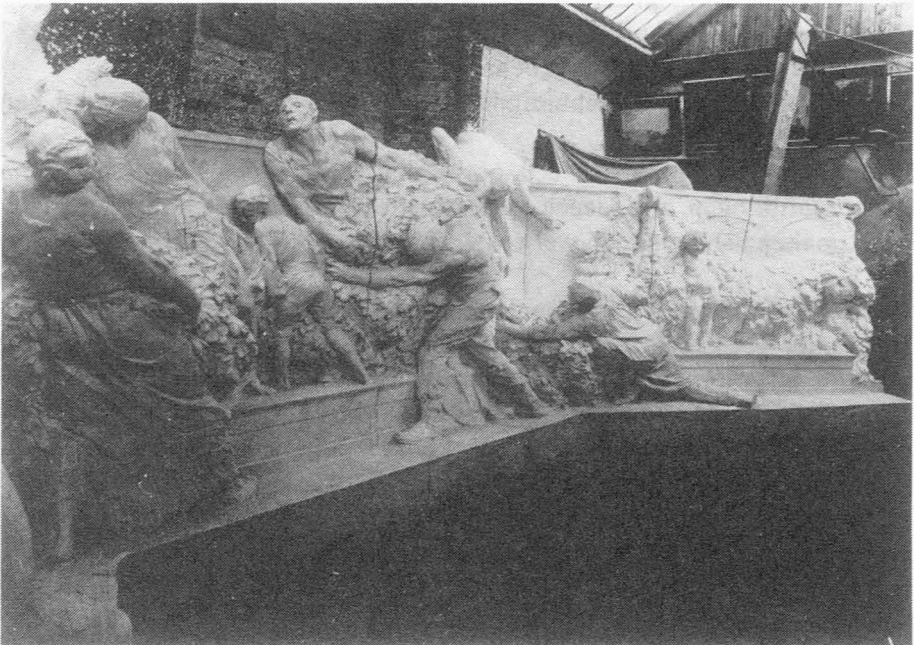
Op p. XXVI staan: "*1910 Force, Beauté, Sagesse (br. - ville de Gand). 1913 Fontaine "Château d'eau" (pl. détruit) Exposition de Gand, 1913*". V.B. Jr. vertelde twintig jaar na de feiten dat dan - met name in 1931 - "*Schoonheid, Kracht, Wijsheid*" in brons bestond en zich te Gent bevond en dat de plaasters van de zijpanelen, voor de Expo '13 vervaardigd, toen vernietigd waren. Van eigenaars is in deze gevallen geen sprake. (Controleer in deze context de opgesomde kerkhoven!)

Wat de bewijskracht is van Richard de Moor, die op 16.02.1955 zijn nota's over Gentse beeldhouwers - waarin geen enkele bronvermelding i.v.m. de V.B.'s staat - stencilde, laat ik aan de kenners over.

Tot slot, enkele minder gekende atelierfoto's van de "*Hulde aan de Mensheid*".

Atelierfoto's van de "Hulde aan de Mensheid".

Van de Heer **Roger Spilthoorn** (Berchem-Antwerpen) ontvingen wij de volgende brief:

Betreft: onjuistheden in het artikel
"De Gentse Burgelijke Wachten"
van 1994 - nr. 2 van 15 maart
blz.: 113, noot 14.

De noot 14, verwijzende naar SPILTHOORN Charles Louis, vermeldt volgende onjuistheden:

- Spilthoorn vluchtte niet naar Frankrijk, hij werd naar Parijs gestuurd met welbepaalde opdrachten;
- Spilthoorn werd niet bij verstek veroordeeld, hij werd te Antwerpen ter dood veroordeeld, die straf werd eerst omgezet in gevangenisstraf, later werd hij naar Amerika verbannen.

Het levensverhaal van Charles Louis Spilthoorn werd nauwkeurig uiteengezet door L. Jottrand, en in boekvorm gepubliceerd in 1872.

De Heer H. Balthazar, gouverneur van Oost-Vlaanderen, publiceerde in 1986 in "Uitkijk" een artikel over Spilthoorn, hij hield ook een lezing over hem in Kruishoutem.

In 1986 werd te Kruishoutem een straat naar Spilthoorn genoemd, dit onder impuls van de ere-gemeentesecretaris de Heer D'Huyvetter.

Ook in de "Ghendtsche Tydinghen" van september 1973 en van januari 1987 werd de figuur van Spilthoorn behandeld.

Een aflevering van "Beschuldigde sta op" van de BRT-reeks werd aan Spilthoorn gewijd.

Ik geef toe dat Spilthoorn een omstreden figuur is geweest, maar zijn verwezenlijkingen, zijn ideeën en geschriften, ook voor de periode te New-York, maken van hem toch wel een zeer merkwaardige figuur.

Van de Heer **Léopold Van Haecke** komt het volgend schrijven:

Het Hoger Technisch Instituut St-Antonius, Holstraat 66, 9000 Gent viert volgend schooljaar zijn 75-jarig bestaan. Een aantal leden van de directie samen met enkele leraars hebben een werkgroep gestart om van deze gelegenheid gebruik te maken om onze school extra in de kijker te zetten.

Ik ben reeds enkele jaren lid van "Ghendtsche Tydinghen" waarin ik regelmatig oproepen lees i.v.m. gezochte personen of onderwerpen. Graag zou ik een oproep willen richten tot de leden of zij documentatie, fotomateriaal, teksten of krantenknipsels in hun bezit hebben die verband houden met de handel en wandel van het H.T.I. St-Antonius.

Vanzelfsprekend wordt het materiaal terugbezorgd aan de ontleners.

Ook dacht ik langs deze weg oud-leraars en oud-leerlingen te vragen mij te contacteren om ons te helpen bij opzoekwerk om de geschiedenis van onze school te vervolledigen.

Gelieve het volgende contactadres te vermelden:

"75 jaar H.T.I. St-Antoniuss"

P/A Van Haecke L.

Bremstraat 34

9920 Lovendegem

Tel. (09)372.66.35

GÊNSCHE PRÂOT

- Wa staode u dâor wêeren ezûu te scharte, gij luizigen bok? riep Manse tegen heure man.

Da komt er van, van ezûu altijd op da bankske te gâon zitte bij die Duitsche soldaote!

- En roept ezûu nie, zei den andere, 't en es zûu irg nie.

- Zûu irg nie, riep Manse, ge zij vergeven van de luize. E mieljoen zitten d'er op u vel in in u dijnge. Vandaoge zonder fîjte bij den apotheker om poeier of 'k lâot u zitte!

Dâor was Sander benijd van. Op îen, twie, drije was 't hij bij den apotheker.

- Menhîere, zeid hij, geef mij e pakske poeier veur de luize.

Den apotheker bezag hem vies gaowig, in stakt hem van verren e paksken uit. 't Es ne fran, zeid hij.

Sander bezag da pakske in vond het een beetse kleine.

- Menhîere den apotheker, zeid hij ezûu, hoeveel luize kan ek dâormee dûud doen?

- Wel honder duust, riept hij, in hâost u da ge wig zijt; want 'k en hê gîen goeste van der te betraope!

Sander stond te rekene.

- Menhîere, zeid hij al mee ne kîer, zoe 'k da nie goekûuper keune krijge, aos ek dat in 't grûut pake?

- In 't grûut? riep den andere, wâorveure?

- Ei jao, menhîere, zei Sander, volgest da mijn vrêwe gerekend hêe zoe'k er ezûu wel tiene moeten hên.

Den apotheker hêe zijn deuren ope gezet in es nâor de police beginne roepe.

OUDE JAARGANGEN VAN "GHENDTSCHÉ TYDINGHEN"

Volgende losse nummers en volledige jaargangen zijn verkrijgbaar tot tuiputting van de voorraad.

- 1972 Nrs. 1-9-10-11.
- 1973 Nrs. 1-4-5-7/8-9-11-12.
- 1974 Nrs. 1-2-3-4 + Voll. jg.
- 1975 Nrs. 1-3-4-5-6 + Voll. jg.
- 1976 Nrs. 2-3-4-5-6 + Voll. jg.
- 1977 Nrs. 2-3-4-5-6 + Voll. jg.
- 1978 Nrs. 1-3-4-5 + Voll. jg.
- 1979 Nrs. 1-3-4-5 + Voll. jg.
- 1980 Nrs. 1-2-3-5-6 + Voll. jg.
- 1981 Nrs. 1-3-4-5-6 + Voll. jg.
- 1982 Nrs. 2-3-4-5-6 + Voll. jg.
- 1982 Register op de de jaargangen 1 tot 10.
- 1983 Nrs. 1-2-4-5-6 + Voll. jg.
- 1984 Nrs. 1-2-4-5-6 + Voll. jg.
- 1985 Nrs. 1-2-3-4-5 + Voll. jg.
- 1986 Nrs. 1-2-3-5-6 + Voll. jg.
- 1987 Nrs. 1-2-4-5-6 + Voll. jg.
- 1988 Nrs. 1-2-3-5-6 + Voll. jg.
- 1989 Nrs. 1-3-5-6 + Voll. jg.
- 1990 Nrs. 1-3-4-5-6 + Voll. jg.
- 1991 Nrs. 1-3-4-5 + Voll. jg.
- 1992 Nrs. 1-2-4-5-6 + Voll. jg.
- 1993 Nrs. 1-3-4-5-6 + Voll. jg.

Prijs per afzonderlijk nummer 70 fr.

Prijs per volledige jaargang 400 fr.

Deze kunnen afgehaald worden elke zondag tussen 10 en 12 uur in het "Documentatiecentrum" (behalve in juli en augustus en op wettelijke feestdagen).

Bij bestelling via onze postrekening dienen volgende portkosten bijgerekend:

1 nummer: 28 fr.

2 tot 3 nummers: 50 fr.

4 tot 6 nummers: 65 fr.

Verder per jaargang: 65 fr.

Plattegrond van de Stad Gent door B.J. Saurel (1841). Getrouwe copie van het origineel: 120 fr.

Plattegronden dienen afgehaald te worden in het Documentatiecentrum (geen verzending per post)

De Archivaris
Mevrouw VAN GELUWE-EGGERMONT A.

DIT BESTAAT NIET MEER

Zo zag de Cataloniëstraat er uit, bijna een eeuw geleden, met de huizen tegen de St. Niklaas-kerk en het Belfort met zijn gietijzeren toren. Foto: Edmond Sacré. Copyright: A.C.L. Foto Nr. 25985.

Borluutstraat. Een betrekkelijk recente foto en toch ook al weer een stukje verleden.